

Mit hjem og værdighed på plejehjem anno 2021

Kvalitativ undersøgelse og analyse gennemført april-juli 2021
Rapporten er udarbejdet af Antropologerne for Ældre Sagen, juli 2021

MIT HJEM OG VÆRDIGHED PÅ PLEJEHJEM ANNO 2021

Indledning og læsevejledning

OM RAPPORTEN

Denne rapport er udarbejdet af Antropologerne for Ældre Sagen, af Rikke Ulk og Laura Colstrup. Analysen baserer sig på deltagelse, 51 interviews og 1200 siders transskriptioner. Stor tak til deltagerne: 21 plejehjemsbeboere, 9 pårørende og 21 medarbejdere, der har taget imod Antropologerne og delt deres oplevelser og refleksioner. Målgruppen er alle, der interesserer sig for værdig ældrepleje. Der er gennemført en tilsvarende undersøgelse af hjemmeplejen.

LÆSEVEJLEDNING

Alle deltagerne har fået et alias. Vi bruger ingen stednavne. De 15 kommuner, vi dækker, fremhæves ikke særskilt. De, der bor på plejehjem, er individer med forskellige behov, historie, situation og kognitive tilstande. Vi har kun talt med dem, der kan tale. Undersøgelsen præsenterer en analyse af tre særlige områder af hverdagslivet i praksis (kapitel 2), af, hvordan livet opleves af beboere, pårørende og medarbejdere (kapitel 3) og deres oplevelser af 10 værdighedselementer (kapitel 4). Vi præsenterer indsigter på tværs (kapitel 5) og tre anbefalinger (kapitel 6). Resumé og konklusion finder du på s. 9-10.

God læselyst – og lad viden blive til handling!

Antropologerne ApS

CVR-nr.: 38253409

Stauns 3 – DK-8305 Samsø

+45 8813 2000

www.antropologerne.com

info@antropologerne.com

Antropologerne har besøgt i alt 12 plejehjem, hvoraf 7 var heldags- eller døgnbesøg som her (kl. 06-00 eller kl. 07-07), og har sovet i et fællesrum. Vi har deltaget og interviewet og suppleret med video- eller telefoninterviews.

*Tak til alle deltagerne for ærlige, fine,
modige meldinger og udtalelser.*

*Tak til Ældre Sagens projektteam og til
Antropologernes team af konsulenter og
transskriptører.*

*Tak til bureauet Focus Factory for en svær
rekruttering i de hårde coronatider, og tak til
Korrekturbureauet.*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Rapportens kapitler og emner

1) EN KVALITATIV UNDERSØGELSE AF VÆRDIGHED PÅ PLEJEHJEM	07	4) 10 VÆRDIGHEDSELEMENTER	49
Formål – at forstå hjem og værdighed i hverdagen på plejehjem	08	Introduktion og analytiske pointer om værdighedselementerne	51
Resumé – at undersøge hjem og værdighed på plejehjem anno 2021	09	Element-gruppe 1 – Døgnrytme, soigneret og passende bolig	53
Konklusion – tid, relationer og kontinuitet fremmer værdighed	10	Element-gruppe 2 – God mad, gode måltider	55
Analyse – om undersøgelsens metode og analyse	11	Element-gruppe 3 – Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse	57
Symboler – genstande, der symboliserer forholdet til de ældre	12	Element-gruppe 4 – God forebyggelse og behandling	59
2) TRE VIGTIGE OMRÅDER	15	Element-gruppe 5 – Samtale-nærvær, respekt-udvikling, hjælp-støtte	61
Introduktion og analytiske pointer om de tre vigtige områder	16	5) FEM INDSIGTER	65
Fængsel: Hvordan er mulighederne for at komme ud?	17	Introduktion og analytiske pointer om de fem indsigter	66
Banegård: Hvordan er trafikken ind og ud af hjemmet?	22	Indsigt 1: Hjem og hjælp	67
Ikke rent: Hvor rent er der, og hvad betyder det?	27	Indsigt 2: Menneske eller opgave?	70
Opsamling på de tre vigtige områder	32	Indsigt 3: Selvbestemmelse og tid	73
3) TRE MÅLGRUPPER	35	Indsigt 4: Socialitet og behov for relationer	76
Introduktion og analytiske pointer om undersøgelsens målgrupper	36	Indsigt 5: Samfundets blik	79
Case-eksempel fra hverdagen – forskel på kognitive evner	37	6) TRE ANBEFALINGER	85
Ældre – deres hjem, liv, hjælp, relationer og værdighed	38	Anbefaling 1 og 2: Dette kan styrke værdigheden på plejehjem	86
Pårørende – deres rolle og syn på værdighed og ældrepleje	41	Anbefaling 3: Dette kan styrke værdigheden på plejehjem	87
Medarbejderne – arbejdsglæden, arbejdspresset, arbejdsgiveren	44	7) METODE OG TILGANG	89
Case-eksempel fra hverdagen – at give slip på sin mor og på ansvaret	47	Metode – overblik over kommuner besøgt, forløb og metoder	90

1) EN KVALITATIV UNDERSØGELSE AF VÆRDIGHED PÅ PLEJEHJEM

FORMÅL

Formål – at forstå hjem og værdighed i hverdagen på plejehjem

ÆLDRE SAGENS FORMÅL

Ældre Sagens formål med undersøgelsen er at få belyst, hvordan værdighed på plejehjem opleves ud fra beboernes perspektiv og tilsvarende ud fra pårørendes, medarbejderes og lederes perspektiv. Ældre Sagen har især fokus på tre områder: Muligheden (eller mangel på samme) for at komme ud i frisk luft; mange skiftende hjælpere som del af dagligdagen samt rengøring og hygiejne. De tre områder er sat op i tre udsagn: "Mit hjem er et fængsel"; "Mit hjem er en banegård" og "Mit hjem er ikke rent". Nærværende rapport belyser de tre udsagn og giver kvalitativ indsigt i værdighedsbilledet på plejehjem i dag.

KVALITATIVT INDBLIK I OPLEVELSER AF VÆRDIGHED

Ældre Sagen har valgt konsulenthuset Antropologerne til at gennemføre undersøgelsen. Antropologi handler om menneskers handlinger, værdier og relationer. En sådan tilgang bruges, fordi det netop er menneskers handlinger, tanker og følelser, der ønskes beskrevet. Undersøgelsen er stor efter standarder for kvalitative undersøgelser: Der er gennemført 51 dybdeinterviews og/eller feltbesøg. Rapportens resultater og indsigter bygger på deltagerobservation, samtale, interviews og øvelser og kvalitativ analyse.

FØLELSER OG CITATER

Formålet med denne rapport er altså at give indblik i, hvad ældre, pårørende og medarbejdere gør, ser, føler, oplever og har behov for. Der har været tid til at lytte og lære om plejehjem og værdighed i praksis. Tid til at lære *af* de mennesker, det handler om, så vi ikke bare skriver *om* dem. Der er indsat en hel del citater fra deltagerne i rapporten. Analysen af deltagerne input er grundlaget for at beskrive og fremlægge, hvordan det står til på plejehjem i Danmark i dag.

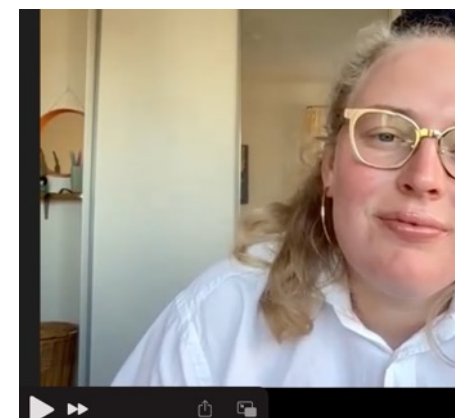
Samtaler med og deltagelse blandt beboerne er den primære metode.

Pårørende spiller en stor rolle for de ældre, der bor på plejehjem.

Antropologerne har fulgt og talt med både dag-, aften- og nattevagt.

Nogle interviews er lavet online som video- eller telefoninterviews.

RESUMÉ

Resumé – at undersøge hjem og værdighed på plejehjem anno 2021

RESUMÉ – UNDERSØGELSENS RESULTATER KORT FORTALT

Undersøgelsen viser, at de besøgte plejehjem giver tryghed og sikkerhed til den enkelte ældre, men samtidig kompromitterer deres privatliv, og at det ikke altid lykkes at give den ønskede reelle indflydelse og selvbestemmelse. Fordi der er tale om stordrift og om vaner. Fordi fællesskab og hensynet til de mange ofte vægtes højere end særlige forhold for den enkelte. Vi viser, at pårørende har en afgørende betydning for beboernes mulighed for og lyst til at komme ud. Vi viser, at det kan lykkes for medarbejdergrupper at løfte en stemning og skabe udvikling og værdighed for både enkeltpersoner og grupperinger af beboere, men at kulturen (fokus på inddragelse, rehabilitering, selvbestemmelse og ledelsens opbakning og prioritering af værdighed) og medarbejdernes overskud udfordres af underbemanding og udskiftning i personalet. Medarbejderne er gode til at virke rolige, men de har travlt og har en stram normering, hvor det er antal beboere mere end plejebenhov, der tæller på regnearket. Boligen opfattes som 'inde', og fællesområderne som 'ude'. 'Muligheden for at komme ud (i rigtig frisk luft)' (1) er begrænset og lav, hvis man er afhængig af hjælp. Den har været på sit absolutte lavpunkt under coronanedlukningen. Frisk luft prioriteres, men slet ikke dagligt. 'Trafikken ind og ud' (2) opleves dilemmafyldt af alle tre målgrupper: Vagtskifte, overlap eller mangel på fastholdelse af personale udfordrer, at der knyttes tætte relationer, og vi ser, at boligerne bliver scene for faglig snak personalet imellem. Samtidig er trafikken nødvendig, for at beboeren kan få den fornødne hjælp. Rengøringen (3) foretages typisk af plejepersonalet, og det kan betyde, at man slækker på rengøringen og prioriterer andre ting i samråd med beboeren. Mange beboere ønsker sig mere tid til bad og personlig hygiejne, men også til nærvær og samvær. De ældre og pårørende ønsker for sig selv og for personalets skyld, at det hele ikke skal gå så stærkt.

Beboere, der kan selv, og som gerne vil, nyder at gå en daglig tur i området. De mange, der ikke kan eller må selv, kan kun komme ud med pårørende eller medarbejdere. Men det sker ikke dagligt. Det er der ikke ressourcer og tid til.

KONKLUSION

Konklusion – tid, relationer og kontinuitet fremmer værdighed

DET LÆRER VI OM HVERDAGEN PÅ DANSKE PLEJEHJEM ANNO 2021

Undersøgelsen har vist: (1) At 'muligheden for at komme ud (i rigtig frisk luft)' er begrænset og lav, hvis man er afhængig af hjælp. (2) At 'trafik ind og ud' af boligen, og høj personaleomsætning påvirker relationer, kendskab og kontinuitet negativt og kan have sundhedsfaglige og trivselsmæssige konsekvenser: Hvordan kan personalet, der ikke kender beboeren godt, motivere beboeren til at drikke og spise? Kan individuelle behov og præferencer imødekommes (uden at beboeren selv skal oplyse om dem hver gang), hvis medarbejderen ikke kender beboeren godt? (3) At hygiejne i hjemmet, af pårørende, medarbejdere og af et fåtal af beboerne selv, opleves som 'ikke helt rent', men man tåler det. Og at soignering af kroppen afstemmes dagligt, og at særligt beboerne ønsker mere tid til at gøre sig klar, da de vægter det 'æstetiske', som der ikke altid er tid til. Vi ser i denne undersøgelse, at ældre i dagens Danmark kan få tryghed, rutiner og fællesskab på plejehjem, men også, at de ankommer sent i en fysisk og mentalt udfordret livssituation, og at flere er depressive og ængstelige.

AT FREMME VÆRDIGHED PÅ PLEJEHJEM

Samtlige tre målgrupper oplever alle de 10 undersøgte værdighedsselementer som en del af det, de ældre skal opleve, når de bor på plejehjem. Men manglen på tid til 'samtale og nærvær', 'respekt og udvikling', 'livsudfoldelse' og 'at komme ud' hæmmer værdigheden på plejehjem, som praksis ser ud i dag, ifølge denne undersøgelses resultater. Selvom disse 'bløde' elementer tænkes ind og forsøges stimuleret, så kan mere af disse tre ting understøtte værdighed, selvbestemmelse og livskvalitet på danske plejehjem i dag: A) tid til relationer mellem medarbejdere, beboere og pårørende, B) kontinuitet og samarbejde om den enkelte beboer og C) fokus på altid at adressere beboernes reelle behov.

Vi ser, at det, der giver værdighed, kan være små 'gratis' ting: At være der for den enkelte, at aktivere og inddrage, at få ham eller hende til at bidrage og opleve glæde og mening eller at indtage kaffen udendørs. Men værdighed kræver tid og fagligt overskud til at have beboerne i konstant fokus.

ANALYSE

Om undersøgelsens metode og analyse

BESØG PÅ PLEJEHJEM I FORSOMMEREN 2021 OG CORONAENS BETYDNING

Antropologerne bar maske og var coronatestet under besøg. Vi mærkede tydeligt, at plejehjemmene og beboerne har været ufrivilligt isolerede under coronaen. De trængte til og var glade for, at der i maj/juni 2021 blev åbnet op. Konkret var fx fade, man rækker rundt ved måltider, udskiftet med portions-servering. Kun én pårørende pr. beboer havde måttet besøge i 'egen bolig', altså uden ophold på fællesarealerne og uden almindelig relation til andre beboere og ansatte. Dette blev igen tilladt undervejs i vores dataindsamling.

UDVÆLGELSE OG INDDRAGELSE AF DELTAGERE

Af de syv plejehjem, vi døgnbesøgte, er tre i landområder, to i provins/forstad og to i storbyer. I udvælgelsen af deltagere har vi tilstræbt, at køn (medarbejdere undtaget), alder (alle målgrupper), rolle (ældres diagnoser, pårørendes relation og medarbejders stilling) og år (som beboer, pårørende og medarbejder) har været repræsentativt spredt. Når vi har interviewet svækkede beboere med kognitiv funktionsnedsættelse (fx demens og alzheimers), har vi haft dialog om deres liv og rytmer og situation, hjulpet af fx moodboards. (se s. 89-94). Vi har observeret men ikke interviewet dem, som er uden sprog.

KVALITATIV ANALYSE

Den kvalitative analyse er foregået ved, at vi læser transskriptioner af interviews, kategoriserer input fra de forskellige målgrupper i emneopdelte analysedokumenter og bruger mønstergenkendelse (for at se hvilke temaer på tværs, der træder frem). Vi har brugt videoer, billeder, deltagerobservation, noter og har i både dataindsamling og analyse forsøgt at komme dybt og forstå og formidle, hvilke oplevelser og følelser der ligger bag forskellige udtalelser.

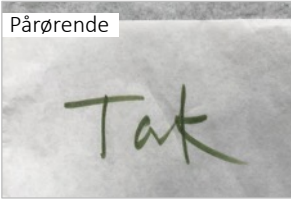
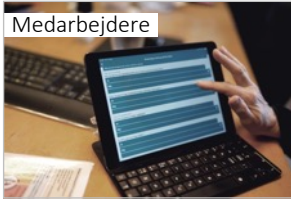
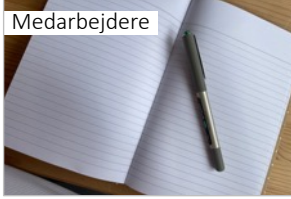
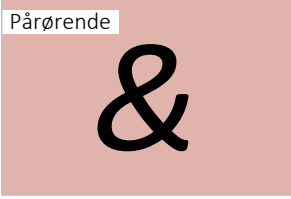
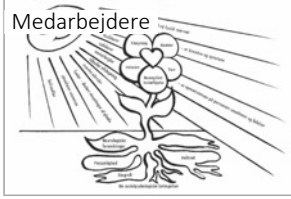

For at være aktivt deltagende i felten og for ikke at stå for meget ud fik Antropologerne tilbudt at have uniformer på. Det skabte genkendelighed for beboerne. Vi bar uniform på 7 af de i alt 12 besøgte plejehjem.

SYMBOLER

Genstande, der symboliserer forholdet til de ældre

Vi har i interviews bedt pårørende og medarbejdere om at tænke på en genstand, der symboliserer deres forhold til deres ældre eller til deres arbejde.

Pårørende 	TAKNEMMELIGHED "Jeg er så taknemmelig over alt det, som min farmor har givet mig."	Medarbejdere 	ÅBEN DØR "Når man skal på plejehjem, så er det hele ikke gået i stå. Vi skal åbne døre og til en vis grad skubbe folk ud af dem."	Medarbejdere 	TABLET "Det hele er blevet så elektronisk. Det er blevet en videnskab at passe mennesker."
Pårørende 	ÅBEN HÆNGELÅS "Jeg er ved at give slip på min mor."	Medarbejdere 	BLÆKSPRUTTE "Man skal have et ben alle vegne."	Medarbejdere 	MIT HJERTE "Jeg har hele mig med, hver gang jeg går på arbejde."
Pårørende 	ORKIDÉ "Den kræver ingenting, men alligevel formåede den at gå ud."	Medarbejdere 	BLOMSTEN "Den skal vandes, så den kan blomstre."	Medarbejdere 	NOTESBOG "Vi er så stressede, så der er bare mange ting, vi glemmer, og ting, der glipper."
Pårørende 	KÆRLIGHED "Det er en meget lang sorgproces at miste sin mor. Hun er slet ikke den person, som hun har været."	Medarbejdere 	MADAM BLÅ-KANDE "Det symboliserer livshistorien. Den er gammel."	Medarbejdere 	TOM KITWOOD-BLOMST "Alle har brug for et værdigt og meningsfuldt liv."
Medarbejdere 	KAFFEKOP "Fordi der altid skal være tid til samtale med beboerne."	Medarbejdere 	HOLDE I HÅNDEN "Én, der holder i hånd med en ældre. Det symboliserer, at der skal være varme og nærvær i ældreplejen."	Medarbejdere 	HØJSKOLESANGBOG "Alle dem uden undtagelser, du ikke kan nå på andre måder, kan du nå med musik."

Inspireret af sin medbeboer, Rigmor, der er 97 år og har demens, har Jacob, som bliver 90 år tre dage efter Antropologernes besøg, taget en egen ekstra serviet med ud til aftenmaden. Der står en servietholder på bordet, og Rigmor laver tit mønstre af mange servietter. Ved frokost sagde de andre, hun sidder ved bordet med, at hun skal holde lidt igen med servietterne. Jacob forklarer, at han har mange gamle, ubrugte servietter inde hos sig selv og fik lyst til at tage én med ud. Det skaber hjemlighed og medejerskab at præge en borddækning. Det kunne mange af plejehjemmene bruge noget mere: Bruge beboernes egne 'genstande' og bidrag som udgangspunkt for samtaler, for 'ting' virker, uanset hvor friske beboerne er. At lade beboerne være værter og have fx servietter eller et indrammet billede med, som alle kan se, røre ved og tale om.

2) TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ældre Sagen efterspørger viden om målgruppernes oplevelser af tre vigtige områder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Introduktion og analytiske pointer om de tre vigtige områder

SÅDAN HAR VI SPURGT IND

Det er undersøgelsens formål at få belyst især tre vigtige områder, som vi præsenterer deltagerens syn på og oplevelser af på de næste sider. Områderne er: Muligheden (eller mangel på samme) for at komme ud; mange skiftende hjælpere i hjemmet samt rengøring og hygiejne. De tre områder er sat op i tre udsagn: "Mit hjem er et fængsel", "Mit hjem er en banegård" og "Mit hjem er ikke rent". Antropologerne har spurgt til områderne på flere måder: Først med en øvelse om, hvad hjem er og betyder, og hvad der ændrer sig i hjemmet og hverdagen med et liv på plejehjem. Her fik vi deltagerens korte, første refleksioner. Ét af områderne (mulighed for at komme ud) er et af de 10 værdighedselementer, så her blev det også behandlet. Men til sidst er vi vendt tilbage til de tre vigtige områder på en måde, hvor vi, afhængig af deltageren og stemningen i interviewet, har forelagt dem områderne som enten almindelige spørgsmål eller ved at læse udsagnene op og bede om ærlige reaktioner på: "Mit hjem er et fængsel", "Mit hjem er en banegård" og "Mit hjem er ikke rent."

ANALYTISKE POINTER OM DE TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ud fra interviews og kategorisering af materialet ser vi, at muligheden for at komme ud varierer meget, og at en stor del af beboerne mangler kræfter og motivation og er afhængige af hjælp. Trapper og elevatorer er en barriere. Ud er både ud til kaffe, på tur i nabolaget, på egen tur med plejer eller pårørende eller fællestur. Mange skiftende hjælpere er et vilkår, og beboerne påvirkes af udskiftning og lokalt af vagtskifte. Relationer og kendskab bliver udfordret af de store skift. Samvær er pleje- og sundhedsfaglig praktik, men også improviseret snak, et knus eller det at spise sammen. Rengøring og hygiejne er tidspresset, og det er især undersøgelsens pårørende, der ser 'ikke rent' som et problem.

At komme ud og få frisk luft, at have forskellige hjælpere i løbet af dagen samt rengøring og hygiejne er i fokus. Her ses et blad hentet ind til pynt. At være ude er noget, man tager med sig ind, og som varer og virker længere.

Her får Erik, en ældre mand i 80'erne, mulighed for ikke alene at komme udenfor i den friske luft, men også for at høre livemusik udendørs til en lille grillfest i det 'team' på det plejehjem i byen, hvor han bor. Faktisk danser han også to gange med aktivitetsmedarbejderen (i gul) ved hans side. "Det var en dejlig overraskelse," siger han, da han glad sætter sig efter første dans.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – Undersøgelse af mulighed for at komme ud og udsagn: "Mit hjem er et fængsel"

HJEMMET KAN FØLES SOM ET FÆNGSEL PÅ FLERE MÅDER

Uvante og nye omgivelser gør, at mange ældre, der flytter på plejehjem, oplever det utrygt og har svært ved at tilpasse sig. Ofte flytter de fra et hjem med meget plads til en mindre bolig, hvor der pga. arbejdsmiljølovgivning er regler om, hvordan din seng må stå, og hvor dine tæpper må ligge. De nye fysiske rammer og regler kan føles begrænsende, når både hjemmet og det, man kan, er helt anderledes end før. At gå fra at have et aktivt liv til et afhængigt (skrøbeligt og evt. immobilt) liv gør meget ved både det ønskede aktivitetsniveau og følelsen af frihed og værdighed. Flere beboere siger, at de ikke har noget at klage over, men fortæller også, at de føler sig understimuleret, hvis de ikke kan interagere med ligesindede. For mange er udfordringen, at de er afhængige af hjælp fra personalet for at komme udenfor, og det kan virke uoverskueligt.

MEDARBEJDERNE ER TVUNGET TIL AT PRIORITERE

Som medarbejder på plejehjem står du over for et konstant dilemma: Hvordan prioriterer du bedst din tid? For hvor den daglige pleje er en del af de faste arbejdsopgaver, er det ikke altid, at der er tid til at tage på tur eller lave aktiviteter udendørs. Ofte kræver det en vis overtalelse af beboerne, før de vil med ud, da det kan virke uoverskueligt for en immobil ældre med kognitive udfordringer at skulle udenfor. Det er en tidskrævende opgave og vi ser, at det som med andre opgaver er op til medarbejderen at prioritere: "Der kan være en borger, der har brug for at komme ud, hvor tiden egentlig var disponeret på en anden måde. Du er nødt til at prioritere borgeren og gå en tur, men så er du også nødt til at lægge andre opgaver fra dig." Den stramme normering gør, at medarbejderne må løbe stærkere i den anden ende, hvis de vælger at gå en tur og derfor bliver turen ofte ikke prioriteret. Tur = tid, og tiden er knap.

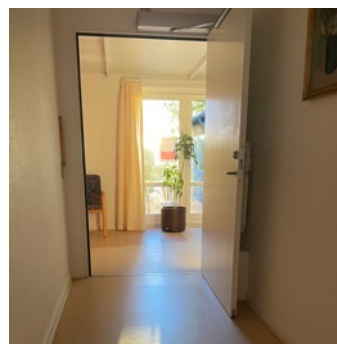
AT BO I ET STORT KOLLEKTIV SOM ÆLDRE

"Når du er vant til at have dit eget hus og have, hvor du bare kan rende rundt og gøre, lige hvad der passer dig, så er du jo begrænset her," siger en beboer. Fordi man bor med andre, er der nogle andre hensyn at tage. Det gør, at nogle kan føle sig fanget, fordi de ikke kan agere lige så frit, som de har kunnet før.

PÅRØRENDES ROLLE ER AFGØRENDE

"Der er mange oppe ved min mor, som aldrig får besøg, hvor jeg tænker, for helvede, så tag da lige telefonen og ring." Pårørende spiller en stor rolle i at få deres ældre ud og opleve ting uden for hjemmet, da de oftest ikke selv er i stand til eller oplagte til at komme ud og opleve.

OMSORG, AKTIVITET OG PLEJE: ENTEN-ELLER?

"Vores arbejde er faktisk at åbne døre og til en vis grad skubbe folk ud af dem." Ofte er det ikke beboerens umiddelbare ønske at komme ud, og medarbejderne kan ikke tvinge dem. "Det er jo borgerens hjem, så de bestemmer selv!" Vi ser, at medarbejderne prioriterer at forsøge at få beboerne med ud, når der er tid og overskud.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – Undersøgelse af mulighed for at komme ud og udsagn: "Mit hjem er et fængsel"

SYSTEMETS INDRETNING AFGØR, HVORNÅR DET ER MULIGT AT KOMME UD

Når der er tid til det, forsøger medarbejderne at få beboerne med udenfor. Dog er det ikke altid, at det lykkes. Dét at komme udenfor er noget, som foregår i bestemte tidsrum i løbet af dagen. Hvis man er mobil, går man selv, men hvis man er afhængig af hjælp for at komme ud, er det typisk i løbet af dagen og ikke tidligt om morgenen, hvor medarbejderne har travlt med morgenpleje, og heller ikke om aftenen, hvor der typisk er færre på arbejde. De fleste aktivitetsmedarbejdere er fx ansat fra omkring 8-14 i hverdagen og har fri i weekenderne. Det gør, at ture ud af huset oftest foregår i ugens løb i dagtimerne. Behovet for at komme ud er ikke nødvendigvis mindre i weekenden eller om aftenen – men det bliver sandsynligheden for, at det sker, når der er færre ressourcer.

RELATIONER ER ALFA OG OMEGA FOR AT KOMME UD

For at beboere, som er afhængige af hjælp til at komme udenfor, skal ville med ud, er det altafgørende, at deres behov for, at tingene gøres i deres tempo, bliver imødekommet, og oftest er det en fordel, hvis det er med nogen, som de har en relation til. Det kan både være pårørende og fast personale. Selvom beboere ofte siger nej til at ville udenfor, ser vi, at det kan være et udtryk for, at rammerne omkring dét at komme ud ikke føles rolige og trygge. Hvis beboerne oplever, at der ikke er helt ordentlig tid, bliver det hurtigt omstændigt og kan gøre, at beboerne føler sig til besvær – og så er det lettere blot at blive indenfor i egen bolig. Hvis der er overskud til det, giver medarbejderne sig tid til at få en flok beboere med til en aktivitet, men det kan føles uoverskueligt for mange beboere og kan derfor kræve megen overtalelse. Det er tydeligt, at medarbejderne får en følelse af at lykkes med deres arbejde, når de giver beboerne gode oplevelser til forskellige aktiviteter uden for matriklen.

Det er vigtigt for livskvalitet og værdighed, at man kan komme ud i frisk luft. Med tid, ro og kendskab kan de fleste beboere på plejehjem hjælpes ud.

Det kræver nogle ressourcer at få beboerne nok ud. Vi har faktisk en bus her, som ikke bliver brugt ret meget. Der er ikke så store ressourcer om aftenen til at køre ture. Og så kræver det, at man får et godt forhold til de pårørende, som kan hjælpe til.

– Susanne, 60 år, medarbejder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – udvalgte citater

[Prøv at fortælle, hvordan dit liv er, efter at du er flyttet ind her?]
"Ja, det er mangelfuldt." [Hvad mangler du?] "Min have. Noget med blomster, for det har jeg haft megen fornøjelse af i hele min levetid, fra jeg boede hjemme. Der havde vi pære- og æbletræer, jordbær og solbær. Alt muligt. Der manglede ikke noget." [Men det mangler nu?] "Jeg kan ikke rigtigt sige, det mangler. Jeg har ikke brug for det herinde." [Birthe kommer sjældent ud, og hun savner nogen at snakke med for: 'De andre kan ikke snakke'. Hun fortæller, hvordan en medarbejder, der ikke er her mere, Krista, var blid og tog hende med over til et ishus].

Birthe, 92 år, beboer

"Altså, vi har stadig den der med, at vi har en indhegnet have. Den er jo indhegnet, fordi vores beboere ikke er trafiksikre. Selvfølgelig, hvis de er snu nok, kan de lukke lågen op, for det må man jo ikke gøre, så de ikke kan. Så kan jeg godt se, at det kan være et fængsel. Nogen har måske også et behov for nogle flere oplevelser end dem, de har, og har ikke mulighed for selv at opsøge de oplevelser."

Susan, 60 år, medarbejder

"På et af de plejehjem, jeg besøgte, lå en ældre beboer i sengen hele tiden. Han har en hund som bliver luftet 3-5 gange om dagen. Den bringer ham stor glæde og medarbejderne nænner ikke at tage den fra ham. En medarbejder, der bor overfor, kommer også på fridage og går tur med hunden. Manden har gradvist fået det værre og kommer ikke ud. Han er fuldt sengeliggende. Der bliver åbnet vinduer for frisk luft og han kan kigge ud, men det er for omstændigt at køre sengen hele vejen ud gennem plejehjemmet, så han, ligesom sin hund, kan få frisk luft dagligt."

Rikke, 50 år, antropolog

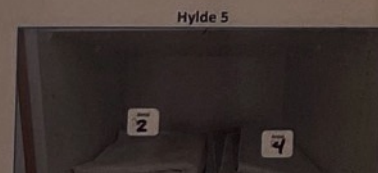
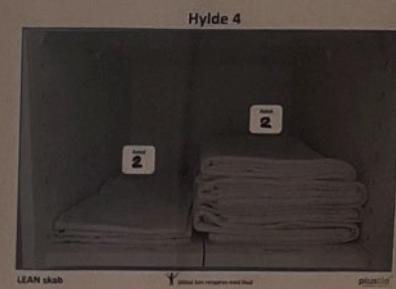
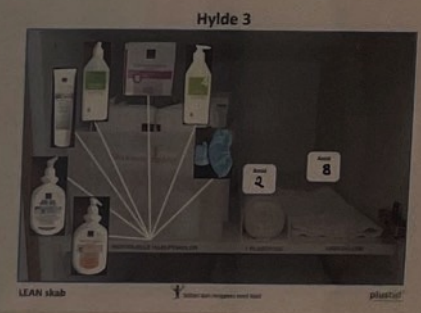
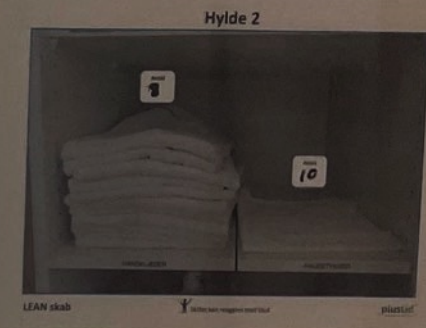
[Om at komme ud]: "Når jeg tænker på min mor – da hun var 50, var hun jo en gammel kone, og hun var heller ikke til at drive ud. Nu har jeg det på samme måde, jeg vil heller ikke ud [på tur]. For når jeg har været ude, så er jeg syg dagen efter. Jeg har faktisk ikke været [rigtig] ude i 2,5 år. Heller ikke ude at køre. Jeg er ikke den, der savner og længes efter noget. De siger til mig, 'Savner du ikke dit hus', det tænker jeg aldrig på (...) Men jeg kan gå en lille tur i Brugsen med min datter, vi går tur derude eller bare hygger os."

Gerda, 97 år, beboer

BANEGÅRD

Her ses et privat hjem (der også omtales som 'bolig', 'værelse', 'stue', 'hjemme hos ...' eller 'inde hos mig') på et af de syv plejehjem, Antropologerne har besøgt. Synsvinklen er fra en lille entré, der har et mindre køkken-element på venstre side og skabsplads på højre side. Til venstre i stuen står sengen, og helt til venstre (bag køkkenet) er der skydedør til badeværelset. På flere plejehjem er der tydeligere opdeling af stue og soveværelse. Vi ser på den åbne låge, at det yderste skab rummer udstyr. Indholdet i dette skab bruges af både beboeren og medarbejderne og ejes/vedligeholdes af stedet. Det er nøje forklaret, hvor hvad ligger, så der er orden og nemme arbejdsgange, uanset hvem der kommer og går for at hjælpe beboeren. Der er mange strategier for at mindske den 'offentlige' følelse af banegård i plejhjemsbeboernes egne hjem. I de øvrige to skabe hænger og ligger beboerens eget tøj og egne ting.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

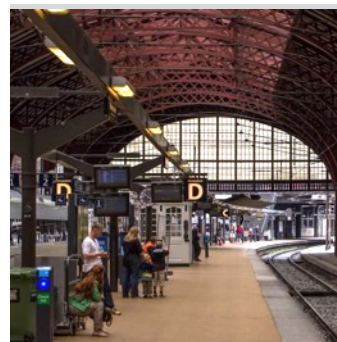
Banegård – Undersøgelse af trafikken ind og ud og udsagn: "Mit hjem er en banegård"

NÅR ENS HJEM IKKE KUN ER ET HJEM, MEN OGSÅ EN ARBEJDSPLADS

Der kan opstå konflikter, når ens private bolig på et plejehjem ikke kun er et hjem, men også en arbejdsplads. En medarbejder erkender, at: "Når vi kommer til nogens hjem, så skal vi banke på og spørge, om vi må komme ind. Det prøver vi, men vi kan glemme det, fordi det er vores arbejdsplads." Et hjem betyder privathed og 'mit'. En arbejdsplads er et sted, hvor der udføres opgaver, og Antropologerne ser fx, at medarbejderne drøfter opgaver om andre beboere inde i private hjem. Faren ved 'plejehjemmet som banegård' er, at et stort rend af forskellige medarbejdere og stor medarbejderudskiftning kan udfordre tryghed og genkendelighed, og arbejdsopgaver kan blive overset: En urinprøve, der skulle videre i systemet, men som bliver glemt, eller medicin, der blev givet for sent. Det kan især for pårørende føles som en manglende ansvarstagen.

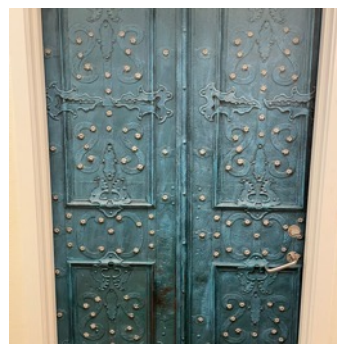
BEBOERNE TILPASSER SIG OMGIVELSERNE – IKKE OMVENDT

I overgangen fra eget hjem til plejehjem sker der en ændring i, hvordan den ældre i praksis kan bestemme over, hvem der kommer ind og ud af hjemmet, og ikke mindst hvornår. "Før i tiden havde vi en rutine, hvor jeg stod op kl. 7.50 og vækkede min mand, så det passede med, at vi fik hjælp kl. 8, men nu har alle medarbejderne morgenmøde lige der, så vi har måttet rykke vores rutine." Det er almindelig respekt, at man aftaler et tidspunkt, hvor en person udefra kan komme ind i ens hjem. Men på plejehjem kan man ikke altid regne med kontrol over trafikken ind og ud af hjemmet. Flere beboere fortæller, at de skal forholde sig til mange nye ansigter, og det kan vække frustration at skulle gentage de samme ting om og om igen. Det udfordrer muligheden for at se den ældre som et helt menneske med blik for individuelle livshistorier, præferencer og ønsker, at der er så mange forskellige, der hver dag kommer ind og ud af hjemmet.

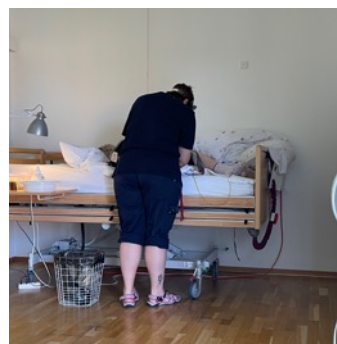
DE INDIVIDUELLE BEHOV I FOKUS

"De kan banke på, og i sekundet efter går døren op, så man slet ikke når at reagere", fortæller et ægtepar. Det kan føles umyndiggørende ikke at vide, hvornår og hvem der kommer ind i hjemmet. De fortsætter: "Vi har fået lavet et 'forstyr ikke'-skilt, ligesom på hoteller, som vi kan sætte på døren, når vi ikke vil forstyrres."

VIGTIGT AT VÆRNE OM PRIVATLIVET

En pårørende fortæller, at: "Det er ikke altid, de banker på. Så står døren åben, og så vader de ind, som om det bare er en åben forsamling." Flere pårørende hæfter sig ved, at den ældres privatliv ikke altid tilgodeses. Men der er også en dobbelthed, for det skaber også tryghed, at ens ældre bliver passet på og ikke er alene.

FAST PERSONALE – ELLER MANGEL PÅ SAMME

"Jeg kan mærke, at jeg får mere at vide af beboerne end nye medarbejdere, der er her," fortæller en medarbejder. Genkendeligheden ved de samme ansigter skaber tryghed for beboeren og styrker relationen mellem beboer og medarbejder. Det skaber en fortrolighed, som gør, at beboeren tør sige til og fra.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Banegård – Undersøgelse af trafikken ind og ud og udsagn: "Mit hjem er en banegård"

FAST PERSONALE, TIDLIG OPSPORING OG MULIGHED FOR KONTINUITET

Når man kender en beboer, så ved man, hvordan vedkommende agerer. Man er som medarbejder trænet i at registrere, hvis der sker forandringer i adfærd. Stor personaleudskiftning øger risikoen for, at man på plejehjemmet ikke får grebet ind, hvis der sker ændringer i beboerens normaltilstand. Man får måske ikke behandlet personen i tide. Der kan ske fejl, som kan have fatale konsekvenser, når mange medarbejdere kommer ind og ud af boligen, og der ikke samles op og samarbejdes korrekt. Et dagligt dilemma, som medarbejderne kan stå i, er, hvis en beboer nægter at drikke og som konsekvens heraf bliver dehydreret: For hvem tilgodeser man ved ikke at tvinge beboeren til at drikke? Hvornår skal man som medarbejder gribe ind og insistere? Den samme konflikt kan gøre sig gældende i badsituationer, for ofte vil beboerne ikke i bad, hvis vedkommende ikke helt kender personalet eller mærker travlhed.

DET PÆDAGOGISKE MÅLTID OG FORMÅLET MED DET

De semi-offentlige fællesrum kan opfattes som mere banegårdsagtige end selve boligen, da de befolkes af medarbejdere, pårørende og andre beboere, der bevæger sig i forskelligt tempo rundt og igennem dem. Særligt spisesituationer rummer en dobbelthed: Hygge og hektik. Fællesskab og ekspedition. Mange plejehjem bruger et såkaldt "pædagogisk måltid", hvor spisesituationen er en del af at løfte en pædagogisk opgave, hvor der kan foregå en spejling mellem beboer og personale, fordi de ansatte ikke bare sidder med ved bordet eller løser andre opgaver imens, men rent faktisk spiser sammen og spiser den samme mad som beboerne. Et pædagogisk måltid er noget, man flere steder har prioriteret, og som er bevilget af kommunen. Vi ser, at det skaber ro og hygge omkring spisesituationen og understøtter både sundhed og værdighed.

Her står en seng, der skal videre til en privat bolig på plejehjemmet. Der vil naturligvis være transport, men ophold af en seng på en fællesområde øger fornemmelsen af plejehjemmet som en banegård, med skift og transport.

Hvis du ikke kan finde roen og trygheden og genkendeligheden i, at det er en medarbejder, du kender, så får du heller aldrig relationen og fortroligheden til at sige, hvis der er noget galt.

– Lis, 52 år, medarbejder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Banegård – udvalgte citater

[Adspurgt til kommunikationen mellem beboer og medarbejdere]

"Dit eget hjem, det er faktisk også arealet på fællesarealerne. Og det er også det her med, at du flytter, altså nu er du blevet 85, så goddag og velkommen, nu flytter du i kollektiv med 24 andre. (...) Vi er underlagt eller inde i de mekanismer, der kører, og det er, hvis en gruppe af vores medarbejdere skifter job hyppigt, så kan jeg sagtens forstå, hvis der er nogle ældre, der tænker: 'Det sagde jeg kraftedeme også i går, altså nu må I da snakke sammen'-agtigt."

Jon, 61 år, leder

[Adspurgt til hjemmet og privatlivets betydning]

"Det er et menneske, med et helt levet liv, der kommer med en historie og alt, hvad vedkommende nu har i bagagen. Og hjemmet fortæller jo en del af den historie. Men det handler også om en privatsfære. Det handler også om, at du har et sted, der er dit, hvor du kan trække dig tilbage. Hun har tidligere udtrykt, 'Der er jo et rend hele tiden. Der kommer jo både den ene og den anden.'"

Ursula, 57 år, pårørende

[Adspurgt til ældres følelse af rend ind og ud af hjemmet]

"Den kan jeg 100 procent nikke genkendende til, men det er i hjemmeplejen. Og det er jo, fordi jeg både har stået som pårørende, da min farfar fik hjælp af hjemmeplejen, og det var en stor banegård. Men ikke på plejecentrene, fordi vi kommer, når de kalder. Vi kommer om morgenen, og så kommer vi, hvis de skal have medicin, og så kommer vi med noget middagsmad og noget eftermiddagskaffe. Så jeg har ikke sådan hørt den på plejecentret, men jeg har hørt den i hjemmeplejen."

Tanja, 30 år, medarbejder

"Nej, for hvis mit hjem er en banegård, så render der folk ind og ud af døren hele tiden. Så har du ikke rigtig noget privatliv. Her, der har jeg stadig den fordel, selvfølgelig kommer personalet ind og spørger, og der er nogen om dig hele tiden, men du har dit privatliv alligevel. Så længe jeg er inden for den dør, der kan jeg rende rundt, som det passer mig. Og hvis der er nogen, der kommer ind ad døren, så er det sgu deres egen skyld, hvis jeg render rundt uden tøj på, det er da ikke mit problem, det er deres problem. Men du har et privatliv og nogle faste rammer, som er det, der er det vigtigste."

Preben, 68 år, beboer

IKKE RENT

Der er nullermænd under den briks, som Antropologernes udsendte feltarbejder sover i (ganske uforstyrret) fra kl. 00.30 til 05.45 under besøget på et plejehjem, hvor vi får lov at følge hverdagen, beboerne og medarbejderne på tre vagtskift fra kl. 7 morgen én dag til kl. 7 næste morgen. Gulvet i køkkenet og fællesrummet vaskes let hver morgen, men man kommer ikke ud i alle hjørner. I boligerne foregår rengøringen typisk hver 14. dag.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – Undersøgelse af hygiejne i hjemmet og udsagn: "Mit hjem er ikke rent"

RENGØRING AF HJEM PÅ PLEJEHJEM

Der bliver gjort rent (som service) i alt fra 28 minutter hver uge til 39 minutter hver fjortende dag i de ældres boliger, hvis størrelser varierer fra 20 m² til 48 m². "Bare det tal, 39 minutter, at man overhovedet kan finde på at sige det højt," udbryder en pårørende. Og der er i praksis forskel på tildelt tid og faktisk, brugt tid. En masse regler styrer, hvad rengøringen må og ikke må (må ikke komme over 1,80 m), og hovedrengøring er noget andet. Rengøring udføres af enten ansat personale eller af firmaer udefra: "Hos os er rengøringsopgaven en professionel opgave, så det ikke er en del af pleje/omsorg," siger en leder.

'UREN' ER TABU

Hvis noget ikke er rent, og hvis en person ikke er og fremtræder ren, så er det ikke nemt at tale om. Som antropologer ved vi, at 'uren' er et tabu, fordi det er eksempel på uorden og 'overgang' – vi kan ikke lide skrald og affald, fordi det er på vej fra køkken inde til bortskaffelse ude. Vi kan ikke lide krummer, fordi de var en del af et måltid, som er overstået. Det er 'orden' at tørre et bord af, hvis der er kaffepletter på det. Men hvem ser det? Hvem gør det i dagligdagen på et plejehjem? Det tyder på at være primært medarbejderne, der gør de mange små ting, men her er der potentiale for, at også beboerne og pårørende er med.

FORSKELLIGE GRÆNSER FOR RENHED

På tværs af de tre målgrupper ser vi, hvordan renhed i boligen handler om, hvad man har været vant til, hvad man ser og ikke ser, og hvad forskellige mennesker vægter som vigtigt. De ældre selv er generelt godt tilfredse med deres rengøring (mange lægger ikke rigtig mærke til, om der er rent, og hvor rent der er). Pårørende træder ofte til og ser typisk mangler ved rengøringen.

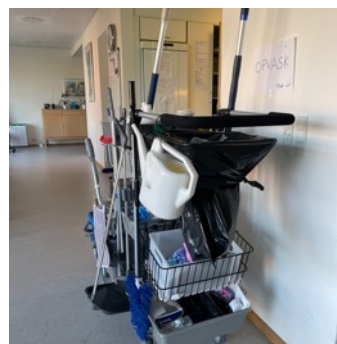

EN OPGAVE, ÆLDRE IKKE LÆNGERE SELV KAN
"Altså en gang imellem føler jeg mig faktisk hjemløs som gammel ISS-medarbejder, så står man nogle gange – pheew [siger en lyd]. Men jeg skal jo lade være med at blande mig," siger en beboer. Antropologerne observerer, at der er plads til samarbejde, 'indblanden' og medbestemmelse for ældre, der kan lidt selv.

FOR LIDT RENGØRING

"Der bliver gjort rent, tror, det er hver anden uge, men altså, jeg oplever jo alt det fnuller, der ligger på gulvet. Det har jo også at gøre med, at døre går op og i fra gangen. Det er for lidt, det rengøring," siger en beboer. "Der er snavset i hjørnerne og mange steder," oplever en anden. Spindelvæv og vinduer tager pårørende.

ET SPØRGSMÅL OM VIGTIGHED

"Vi har nogle gange pårørende, som siger, der er nullermænd, og så handler det om at snakke om, hvad der er vigtigt for os. Det er vigtigere for os at tage os af vores beboere, end at der lige bliver støvsuget den dag." Medarbejderne er konstant tvunget til at prioritere mellem 'vigtige og 'mindre vigtige' opgaver.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – Undersøgelse af hygiejne i hjemmet og udsagn: "Mit hjem er ikke rent"

HYGIEJNE OVER FOR ÆSTETIK

Når Antropologerne har fået reaktioner på spørgsmål om rengøring og hygiejne og på udsagnet: "Mit hjem er ikke rent" har vi dels undersøgt de fysiske rammer i boligen og dels de ældres følelse af og de pårørendes og medarbejdernes oplevelser af at være ren. Flere pårørende giver udtryk for, at det er vigtigt for dem, at deres ældre er rene og ser soignerede ud, også for at opretholde det, der har været vigtigt for den ældre før i tiden – særligt hvis den ældre ikke længere selv kan give udtryk for det. Jævnlig frisørbesøg, barbering, læbestift og parfume eller at have en bestemt farve tøj på. Plejearbejdet består mest i hygiejne/forebyggelse (vask), som prioriteres højere end den ydre fremtoning og de små ting, der giver beboerne oplevelsen af at se fine ud. Flere medarbejdere kommer ind på, at de hellere vil kramme og være tæt på beboere, der er nyvaskede, dufter rent og ser præsentable ud. Tit har medarbejderne ikke tid til at gøre de små ekstra ting, og det gør, at beboerne ofte ikke kræver det, hvis de fornemmer, at personen har travlt. Én beboer siger fx, at hun har et kodesprog med en medarbejder. Hun får normalt friseret hår, men hvis der er travlt, så siger beboeren: "Bare put lidt vand i mit hår", og så affinder hun sig med, at håret ikke sidder, helt som det skal. Det er ét af talrige eksempler på tidspunkter, hvor beboere bøjer af og ikke vil kræve, hvis de kan fornemme, at medarbejderne løber rundt. Men én ting er æstetikken og følelsen af at se ordentlig ud og føle sig velsoigneret, noget andet er hygiejnen. Medarbejderne er meget opmærksomme på, at beboerne skal vaskes ordentligt forneden og have skiftet ble. Det bliver set som en forebyggende behandling af fx urinvejsinfektioner. I plejearbejdet ser vi, at hygiejne kommer før æstetik, og at æstetik først er noget, som bliver prioriteret, hvis der er lidt ekstra tid til det. 'Hygiejne'-opgaver ser vi bliver prioriteret højere end 'æstetik'-opgaver.

*Hvor mange gør kun rent hver 14. dag?
Hvis jeg skulle vente 14 dage med at gøre
rent og vide, at der kom nogen, som ikke
tager skoene af, når de går ind i mit
soveværelse ...! Det er møgbeskidt i dag,
hvis de ikke selv kan.*

– Tanja, 30 år, medarbejder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – udvalgte citater

"Når du får rengøring hver 14. dag, hvis der så er en, der sidder og krummer, fordi du ikke lige kan nå ind over bordet eller kun kan spise med én hånd eller ... så er der bare beskidt. Der går så lang tid imellem rengøringen. Men det handler også om, hvordan man er som medarbejder, om man godt lige kan tørre det bord af, hvor de har siddet og drukket kaffe dagen før eller om morgenen, og så er der skjolder. Nogle gør det. Nogle gør det ikke."

Laura, 31 år, pårørende

"Så siger de jo, nogle af dem, 'Jamen, så kan man tilkøbe sig nogle ting', og det er på nogle områder også fint, men når det nu er relationen, man har brug for, så hjælper det jo heller ikke, at man tilkøber sig noget rengøring, for det er måske ikke det, man har brug for. Reelt er det, at man gerne vil have noget mere gjort rent, ikke et spørgsmål om rent som fysisk rengøring, men det der med, at der er nogen, man kan snakke med."

Lis, 56 år, medarbejder

"Ikke alle borgere er lige propre. Nogle spiser eventuelt på stuen, jeg ved ikke, om du kan forestille dig sådan en birkes en søndag morgen, hvor mange krummer der kan være i sådan en. Der kan være rigtig mange. Og der har det måske ikke altid lige højeste prioritet at komme ned og få alle krummerne fejlet op bagefter, når borgeren er færdig med at spise. Fordi der sker måske et eller andet, så du kommer fra det. Eller du glemmer det slet og ret. Eller der er andre behov, der er vigtigere end lige at tage en kost og feje gulvet."

Susan, 60 år, medarbejder

"Altså, i forhold til, at det er jo en institution. Der er mange regler for det. Hvis du kan forestille dig hendes stue, den er op til kip, der er meget højt til loftet, så der kan godt sidde et spindelvæv deroppe, men det har jeg påtalt dernede, og så siger de, vi må kun gå op til 1,80 m, men i skabet står der sådan en teleskopkost, så når jeg er dernede, så tager jeg det spindelvæv, der sidder deroppe. Men ellers toilet og alt andet, det er super."

Bertram, 68 år, pårørende

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Opsamling på de tre vigtige områder

RELATIONER ER AFGØRENDE FOR VÆRDIGHED

For en kvinde på 86 år, Solvej er hendes alias, har overgangen fra hendes tidligere hjem til det nye hjem på plejehjem været let og positiv. Hun har demens, men er helt klar over, hvor hun er. Hun havde besluttet sig for, at det skulle blive godt, og at den nye lejlighed fra start "var mit hjem". Hun bruger altanen for at få luft, og hun må ikke gå ud alene. Hun besøger ofte sin datter, hun kommer på tur med familien, og på fællesture med de andre beboere i parken. Hun synes, at det er lidt småt med frisk luft i vintertiden. Hun kan godt lide, når personalet er omhyggelige, og hun fornemmer tydeligt, når de er travle. Om rengøringen har hun ingen anker, men den personlige hygiejne om morgenen værdsætter hun. Der er dog ikke altid tid. Vi samler op med Solvejs oplevelse af de tre vigtige områder.

"Udskiftningen er ikke noget, der generer mig, i hvert fald. Og de er alle sammen dygtige til at opføre sig ordentligt og spørge. Det er dem, der skal passe på os. Men det skal også gå, på en måde, lidt stærkt. Man kan mærke på dem, om de har meget, meget travlt. De skal jo nå det hele."
[Spørger: Oplever du, at der er god nok tid?] "Ah, de har lidt travlt, det må jeg sige." *[Spørger: Er det noget, man kan fornemme?] "Ork ja, det kan jeg sagtens. Så finder vi som regel ud af det. Hvor jeg siger 'Er det i dag, jeg bare skal have lidt vand i håret?'"*

Solvej, 86 år, om 'banegård'

Solvej, 86 år, om 'fængsel'

[Adspurgt om, hvordan og hvor meget hun kommer ud]:
"Ja, jeg kan gå. Langsomt, selvfølgelig. Og jeg kan også gå uden rollator. Det må jeg ikke." *[Spørger: Er de bange for, du falder?] "Ja, det tror jeg. Det er dem, der tager ansvaret."* *[Spørger: Hvem bestemmer, om du må gå?] "Vi snakker ikke om det. Jeg går ikke ud herfra alene, men hvis vi nu går en hel masse ned i parken, så kan jeg godt komme til at gå alene med min rollator, for de kan ikke holde alle sammen i hænderne. Det er dem, der tager ansvaret, så jeg gør jo, hvad de siger."*

Solvej, 86 år, om 'ikke rent'

[Adspurgt: Hvad med rengøringen, er det noget du går op i?]:
"Aner det ikke [der grines hjerteligt]. Det er faktisk rigtigt, det har jeg slet ikke med at gøre. Når vi er stået op om morgenen, så bliver jeg vasket og pyntet og kommer ned med fint hår – ej, det kommer an på, hvem det er ... ['ned' og 'op' er ord fra det tidligere hjem, for Solvej kommer 'ud' til den fælles spisestue], og når jeg kommer op, så er der gjort rent [der spørges ind]. Jeg vil ikke sige, at der ikke ligger lidt, men det kunne jeg heller ikke sige, hvis det var mig selv."

3) TRE MÅLGRUPPER

Præsentation af undersøgelsens tre målgrupper: Ældre, pårørende og medarbejdere

MÅLGRUPPER

Introduktion og analytiske pointer om målgrupperne

DELTAGERNE I UNDERSØGELSEN

I denne undersøgelse deltager ældre, som bor på plejehjem, pårørende til ældre og medarbejdere ansat på enten dag-, aften- eller nattevagt på de forskellige plejehjem, vi har besøgt. Det er igennem interviews og observation af disse målgrupper, at vi kan forstå, hvordan plejehjem, liv, hverdag, hjem og værdighed opleves i praksis. Vi har interviewet 21 beboere i alderen 68-99 år, 7 mænd og 14 kvinder; 9 pårørende i alderen 31-71 år, 2 mænd og 7 kvinder; 21 medarbejdere på 30-61 år, 9 SOSU-assistent, 3 SOSU-hjælper, 1 køkkenpersonale, 1 ufaglært, 2 sygeplejersker og 5 centerledere. Målgrupperne præsenteres i dette kapitel med tekst, kendetegn, billeder og citater. Vi starter og slutter kapitlet med case-eksempler, der giver indblik i metoden og deltagernes hverdag, oplevelser og refleksioner.

ANALYTISKE POINTER OM UNDERSØGELSENS DELTAGERE

Vi lærer om de ældre, at der er stor forskel i plejebehov og kognitive evner. Der er mange 'tunge', plejekrævende beboere med demens. Det kan være hårdt for de mentalt friske ældre. De er deres nye 'offentlighed' og sociale hverdagsfællesskab. Men medarbejdere og (hvis der er) pårørende udfylder rollen som betydningsfulde medmennesker, så godt de kan. Nogle beboere vil gerne skabe en gensidig relation til personalet og de øvrige beboere, da dette føles værdigt, mens andre helst holder sig for sig selv. Om pårørende lærer vi, at det ofte er lige så svært for pårørende som for de ældre selv at vænne sig til de ældres ændrede motivation, lyst, evner og appetit på mad og aktiviteter. Pårørende kan have svært ved den nye rolle (børn af og ægtefæller til de ældre) som omsorgsgiver og 'myndig.' Medarbejderne bruger og investerer sig selv meget, og de løser deres opgaver så menneskeligt som muligt ud fra de ressourcer, de har.

Her ses repræsentanter for undersøgelsens målgrupper: En medarbejder (med ryggen til), en beboer (lys trøje) og en pårørende (stående) til havedag.

EKSEMPEL

Case-eksempel fra hverdagen – forskel på kognitive evner blandt de ældre

Det er tidlig morgen, og jeg har sovet i nærheden af plejehjemmet for at kunne være fremme som aftalt kl. 7.00. Dagen før var jeg forbi og parkere bilen, jeg havde blomster med til medarbejderne, fik hilst kort og udstedt en parkeringstilladelse til plejehjemmets p-plads, som deles med et stort supermarked. Vi er i en storby, og solen skinner. Det er en af de første dage i juni 2021. Jeg går med en ansat ind, for man skal have et kort til den automatiske skydedør. Der ser lyst og hyggeligt ud. Der er blomster, et bibliotek og to farverige og luftige gange, som fører ligeud eller mod højre. Jeg går til højre, ned mod køkkenet, og ser ud ad nogle smukke glasparti-vægge, ud til en indre have. Den er lige blevet sat i stand i weekenden, har Louise fortalt mig. Hun er aktivitetsmedarbejder, og hun samt ret mange ældre, nogle frivillige pårørende og tidligere ansatte og et par medarbejdere har hjulpet til. Louise kommer ind derudefra; har lige vandet og ser glad ud. Vi sætter os ned i det lokale, hun deler med tandplejen. Hun er meget rundt på afdelingerne, der er fem, og her kaldes de for 'team 1-5'. Der er ellers ikke meget, der får lov at hedde og fremstå, som om stedet var bygget til medarbejderne. Louise fortæller, at de arbejder sammen på tværs af fagligheder for at have beboerne, de ældre, i radikalt og absolut centrum. De vil fx hverken være eller fremstå som hospital/institution eller hotel/serviceorgan, men som et levet, komplet fællesskab: "Fra plejehjem til levehjem". Jeg er i team 2 og lidt i team 1, i stueetagen, det næste døgn. Jeg er med til morgenmad og formiddagsgymnastik. En kvinde sidst i 80'erne (hun kan ikke huske sin alder) fortæller igen, at hun har boet her i

over 1 år, (selvom det kun er nogle måneder), og at hun skal af med sin lejlighed. Hendes ene bordfælle fortalte hende i morges, at det faktisk var kortere tid. Jeg undres over, hvor naturligt demens tackles af beboerne indbyrdes, og hvordan den svinger i tydelighed hos den enkelte ældre hen over et døgn. Der er rumlighed og tålmodighed, og man tager de snakke, man kan, med hinanden. Jeg er med til en grillfest i team 1. Grillpølser og burgere med frisk salat spises ved langbord indenfor. Kaffe, kage og en lille én serveres ude i en indre gårdhave, mens en hyret jazzmusiker spiller *evergreens*. Der dukker beboere op på altaner og i vinduer på 1. sal, og nogle kommer til. Medarbejdere danser med beboerne. Jeg har mange gange øjenkontakt med en mand med demens, der sidder vendt mod mig på grund af solen, og som pludselig med øjnene viser mig en metalfigur af en bi på en pind: Den svajer i vinden, som om den også danser. Til eftermiddagskaffen tilbage i team 2, som vi nyder udenfor, kommer en hustru til en beboer. Hun er glad for igen at kunne færdes på fællesområderne og møde de andre. En medarbejder sætter gang i et labyrint-kuglespil, og vi andre taler om skyerne. Dag- og aftenvagter bytter. Om aftenen ser jeg Gerda på 97 år dække bord, og efter middagen sidder hun, jeg og tre andre og spiller scrabble. Jeg besøger hende sent, og hun fortæller, at hun har det godt nu, hvor hun bor her, at hun er gammel, men ikke fejler andet, og at der stadig er meget, hun vil nå. Næste morgen kommer en anden kvindelig beboer ud, påklædt og klar kl. 6.20. Hun må vente på morgenmad til kl. 8.00. Da jeg spørger, om hun vil vente ude, synes hun, det er for tidligt. Tid og vaner styrer os mennesker ...

MÅLGRUPPER

De ældre, deres hjem, liv, hjælp, relationer og værdighed

TAKNEMMELIGHED OG MANGLENDE PRIVATLIV

Når vi beskriver beboerne, er det ikke kun dem, vi har lavet formelle interviews med, men også dem, vi har siddet med, spillet scrabble eller bordtennis med, mødt på gangen, observeret, været med inde hos og snakket med til middagen. De interviewede beboere spænder fra at have boet på plejehjemmet i knap ti år til lige at være flyttet ind. Nogle er friske kognitivt, mens andre lider af demenssygdom. Vi ser, at mange af beboerne er taknemmelige for den hjælp, de får. Det kan skabe tryghed at være omgivet af mennesker, der hjælper. Hvor nogle beboere påpeger, at de får tilbudt at lave aktiviteter, som de ikke ville have gjort i eget hjem, og bliver stimuleret på en ny måde, giver andre udtryk for, at de keder sig og ikke føler sig hjemme. Flere beboere føler, at de ikke har et privatliv, og at de bor på en institution, hvor de skal tage hensyn til arbejdsgange og andre beboere, de ikke helt selv har valgt at bo med. Særligt dem, uden kognitive udfordringer, kan føle sig umyndiggjort, fordi de kan mange ting selv, men ikke føler, de må eller der ikke er plads til det. Nogle oplever, at de venter længe, hvis de 'for ofte' trykker efter hjælp.

ET UGENTLIGT SKEMALAGT BAD

Det kan undre, at beboerne kun kommer i bad en gang om ugen eller sjældnere. En forklaring kan være, at der ikke bliver skabt ro i badsituationen, og at beboeren ikke orker eller føler sig tryk. Vi observerer, at det er på bestemte ugedage, beboerne kommer i bad, og hvis det ikke lykkes medarbejderne at få motiveret beboeren den givne dag, vil etagebad fordeles over de følgende dage. Det er beboeren selv, der bestemmer, og i praksis strækker medarbejderne sig langt for at få det skemalagte bad til at lykkes. Og når det lykkes at få en beboer i bad, får medarbejderne en følelse af at lykkes med deres arbejde.

Nogle synes, at det at bo på plejehjem er som at være på højskole, for man finder nye venner, laver aktiviteter, synger sange og får serveret god mad.

Flere ældre på plejehjem er stillesiddende mange timer hver dag, fordi de er immobile. Flere oplever det svært og uoverskueligt at komme udenfor.

MÅLGRUPPER

De ældre om deres liv, hjem og systemet

[Om systemets rigiditet]: "Jeg skal have skåret skorpen af rugbrødet, fordi den sætter sig i halsen, og når jeg hoster, går det op og ud gennem næsen. Derfor havde jeg bedt om at få skåret rugbrødet. Og det var i marts måned. Der er gået to måneder, hvor hver anden eller tredje dag går jeg ud i køkkenet og siger: 'Jamen, jeg skal have skåret det.' Inden det når ned gennem systemet, så er der gået to og en halv måned. Så kom jeg til at snakke med en af lederne i sidste uge. Så blev det pludselig skrevet i deres bog, og nu får jeg uden skorpe."

Bent, 76 år, beboer

"Vi kan godt sommetider høre en [medarbejder] sige: 'Du skulle lade være at ringe så tit, for vi har hørt dig, da du ringede første gang. Så står vi og laver noget, og så ringer du og trykker og trykker og trykker, det skal du lade være med.' 'Jamen, jeg skal bruge jer.' Man må ikke være så centreret omkring sig selv."

Gertrud, 86 år, beboer

Susanne, 60 år, medarbejder

"Der er mange demente, som ikke vil i seng, og det hænger sammen med, hvis man ikke vågner op igen. Så er der mange, der sidder i en lænestol og sover. Det har vi oplevet. Vi kan ikke ... Nogle gange kan man motivere hende, men andre gange ... Vi fik nogle 'eh eh' [utilfreds lyd] af dagvagterne, og så siger vi, men prøv lige at hør' her, jeg skal ikke tvinge Gerda i seng. For hun går aldrig i seng i aftenvagten. De har deres egen døgnrytme. Specielt de demente. Så sover de i 1 time, så er de oppe i 2 timer, og så sidder de og hænger i en stol og sover."

Bent, 76 år, beboer

[Om plejehjem som institution. B = Bent. L = Laura, Antropologerne]

B: "Det er dét, jeg så gerne vil fremsætte. Der er så mange institutionelle handlinger, medarbejderne gør. 'Jamen, vi er da ikke vant til, at nogen spørger.'"

L: "Folk sætter ikke spørgsmålstegn ved det, når de kommer her på plejehjem?"

B: "De får det bare i munden uden at stille spørgsmål."

MÅLGRUPPER

De pårørende, deres rolle og syn på værdighed og ældrepleje

BÅDE EN SORG OG EN LETTELSE AT SENDE SIN ÆLDRE PÅ PLEJEHJEM

Det er en proces at sende sine kære på plejehjem, og flere har dårlig samvittighed over ikke længere at kunne tage vare på sin ægtefælle eller sin forælder. En mand til sin ægtefælle på plejehjem beskriver det som en skilsmisse, de ikke selv har valgt, og en datter til en mor er lettet over, at der nu er nogle andre, der har det fulde ansvar, samtidig med at det er sorgfuldt at skulle give slip. Vi ser, at hjemmet kan fyldes med tomhed, når ægtefællen flytter, men det kan også være en stor lettelse ikke længere at have det primære ansvar. For et barn kan denne todelte følelse også fylde. Pårørende er ofte meget inde over deres ældres liv og ordner mange ting for den ældre. Det er vigtigt for mange pårørende at have en god relation til medarbejderne, så de pårørendes ønske for deres ældre bliver tilgodeset; fx ønsket om, at deres ældre kommer til frisør hver uge, eller at de som pårørende får informationer om ændring i medicin.

OPRETHOLDELSE AF BEBOERENS SELVBESTEMMELSESRET

Når ældre flytter på plejehjem, spiller pårørende en vigtig rolle. Dem, der ikke har pårørende har kun personalet. Pårørende fortæller den ældres livshistorie til personalet, og hvad der betyder noget for den ældre. Og de indretter et genkendeligt hjem, som føles trygt, hjemligt og rart. Pårørende har en vigtig stemme og kan støtte den ældre i vedkommendes behov og banke i bordet, hvis deres ældre ikke får den fornødne hjælp. "Hvis du ikke har nogen pårørende, så kan det være skræmmende at blive ældre," siger en medarbejder. Det er ikke altid, at de pårørendes behov er lig med de ældres, og det kan skabe konflikter mellem pårørende og medarbejdere. Det kan være svært at acceptere, at ens ældre ikke længere kan det, som de altid har kunnet.

Pårørende agerer ofte talerør og 'bordbanker' for den ældre, hvis den ældre ikke længere selv er i stand til at ytre behov og ønsker.

For pårørende er det både en stor sorg og en lettelse, når deres ældre flytter på plejehjem. Ansvarer hviler ikke længere udelukkende på deres skuldre.

MÅLGRUPPER

Pårørende, deres rolle og deres behov og ønsker for deres ældre

"Jeg savner som pårørende noget mere kontakt i forhold til mig, men jeg ved også godt, at min mor er meget frisk, så hun lever meget sit eget liv her. Og jeg kan jo også selv opsøge det, så ved jeg, at jeg får det. Men jeg har det sådan lidt, fordi min far var på plejehjem i et års tid, og der kendte jeg alle plejerne deroppe stort set. Jeg kender ingen her. Selv nu efter et halvt år. Og det er jeg sådan lidt ked af, for jeg kommer her jo faktisk to gange om ugen."

Kristina, 56 år, pårørende

"I forhold til hendes hjem, så er der jo også igen det der med, at man går fra at have et fyldt hus på 150 kvadratmeter med alverdens møbler og historie fra ens tidligere liv, hvor man kommer ned til ikke engang 40 kvadratmeter, og man skal tænke på APV og hendes kørestol, og hun må ikke have sine tæpper, som hun jo har haft i mange, mange år. Ja, men der er mange ting. Det er virkelig omfattende at være pårørende faktisk."

Laura, 31 år, pårørende

Anne, 58 år, pårørende

"Da jeg kom her i marts, havde jeg ikke været der siden jul, og så stod der stadigvæk juledekorationer. Der blev jeg ked af det. Og det var afdelingssygeplejersken og så min mors faste plejer, og de kom begge to ind, og de var bare så kede af det. De sagde, 'Vi har lige været inde og snakke om, hvordan det nu skal gøres med din mors nye kørestol. Vi skal flytte rundt på nogle ting og havde stået og kigget på hele lokalet.' De havde bare ikke set det julehalløj. Bare været så stressede. Det er ikke mangel på vilje, det er det altså ikke."

Ursula, 57 år, pårørende

*[Adspurgt til mængden af hjælp, pårørende giver]
"Når jeg tænker på, hvor meget hun har været der, så ville man godt nok være et dumt svin, hvis man ikke gav lidt tilbage [griner lidt]. Og sådan var min mormor også selv. Det ligger bare fuldstændig naturligt, ik'. Man gør det, man kan."*

MÅLGRUPPER

Medarbejderne – arbejdsglæden, arbejdspresset, arbejdsgiveren

MEDARBEJDERNE ER MOTIVEREDE AF MENNESKER OG AF AT GØRE EN FORSKEL

De medarbejdere, vi har snakket med på tværs af fagligheder, fortæller, at det er vigtigt for dem, at de har deres hjerte med i deres arbejde. De lever af og for at hjælpe andre mennesker, og flere mener, at der er nogle i faget, som bare ikke er skabt til at skulle arbejde med mennesker. Det, der motiverer, er det lille smil, de får fra beboerne, og det gør deres arbejde meningsfuldt. De har det meget forskelligt med de pårørende. Ofte opbygger de ikke relation, men lader beboer og pårørende være i boligen. Dokumentation er nødvendig, men tager tid fra omsorgsarbejdet og kan vække frustration. Kram, nærvær og omsorg er en del af det daglige arbejde, men der er et konstant pres: Der skal prioriteres dagligt, hvilke opgaver der er vigtigst, og det kan være dilemmafyldt.

PRESSET INDEFRA, UDEFRA OG FRA ALLE KANTER

Antropologerne har oplevet uenighed eller splid imellem vagthold. Aftenvagter, der er frustrerede over, at dagvagten ikke har ryddet ordentligt op efter sig, og medarbejdere i dagvagten, der glemmer en urinprøve eller mener, at aften- og nattevagten gør det. Medarbejderne er pressede fra flere kanter, og både medarbejdere og ledere fortæller, at det er svært at få rekrutteret kvalificerede medarbejdere. Der er stor udskiftning, og normeringen er for lav. Der bliver ikke taget højde for omfanget af beboernes individuelle plejebehov i normeringen: Det er antallet af beboere, der definerer, hvor mange medarbejdere der er brug for. Pårørende ses ofte som en ressource, men kan også komme til at lægge et indirekte pres. "Jeg skynder mig lige ind og rydder op efter bleskift, hvis nu der skulle komme besøg," fortæller én, vi fulgte. Pårørende kan også opleve at blive pålagt opgaver, når en beboer protesterer og ikke vil samarbejde, og det er ifølge pårørende plejepersonalets ansvar at løse de opgaver.

Når beboerne er utrygge, har medarbejderne forskellige strategier for at skabe tryghed for den enkelte, fx med denne bamse, som er god at holde om.

Medarbejderne kender de enkelte beboere og ved, hvad der virker for den enkelte, når en beboer fx er utilfreds eller ked af det.

MÅLGRUPPER

Medarbejdere om hjemmet, deres arbejde og udfordringer

[Om pårørendes indsats over for medarbejdernes indsats]

"Mange af dem føler, at de har givet op. De slår ikke til. De bliver nødt til at aflevere dem eller den, de elsker allerhøjest. De bliver nødt til at aflevere dem et sted, som de ikke har ønsket, at de skal afleveres. Det er ikke deres ønske, men de kan også godt mærke, at de bliver kørt helt ned af, at de er hjemme ved dem. Og nogle gange siger de: 'Hvordan kan du gøre det, som jeg ikke kan?' Så siger jeg: 'Fordi jeg er her kun otte timer om dagen. Du er der 24/7.'"

Lis, 52 år, medarbejder

"Det kan aldrig blive et rigtigt hjem. Det kan jo altid kun blive tilnærmelsesvis. Men jeg tænker, på den anden side, at det er muligt for beboeren at opleve, at det er rarere at være her i en lillebitte lejlighed end at være hjemme, hvor der måske er besøg otte gange i døgnnet med folk, der løber ud og ind af huset. Det er, fordi det er en institution, og det er sådan hele den tilgang. Altså man kan jo aldrig få det samme privatliv, som man kan, hvis man bor i et hus med en hæk omkring, og hvor der ikke kommer officielle personer ind."

Heidi, 65 år, leder

Susan, 60 år, medarbejder

[Om arbejdet med mennesker med demens]

"Det kan godt være, man ikke kan så meget, men bare det, at man lige sætter sig ned og viser lidt omsorg og har et ugeblad og kan snakke om, at 'hold da fast, se en pæn dame, hun har da en flot kjole på'. For det er der, forståelsen er. Det synes jeg da kan være med til at give lidt, selvom man ikke forstår det, så har man stadig den der, at der er en, der er tæt på mig, og der er en, der vil mig."

Andrea, 37 år, medarbejder

[Om pårørendes mulige forventninger til medarbejderne]

"Selvfølgelig, hvis det er en enkelt gang, hvor beboeren ikke skifter tøj eller ikke vil børste tænder, ja, fint. Altså, hvis de har en dag, hvor de er lidt trætte, så er det også okay. Hvis der er nogle pårørende, som synes, at det skal de gøre, så må de selv gøre det på dem med magt. Vi har nogle beboere, som ... Datteren forventer, at aftenvagten skifter til nattøj, og den beboer ønsker ikke at gøre det, og så må datteren selv gøre det."

EKSEMPEL

Case-eksempel fra hverdagen – at give slip på sin mor og på ansvaret

Jeg kører til Midtjylland og besøger Berit en lun, trykkende forårsdag i april 2021. Inden vores møde har hun skrevet en sms om, at hun sørger for kaffe, og at hun glæder sig til at se mig. Jeg har købt kager med til kaffen – kannelsnegle, efter hendes ønske. Hendes mor er et par måneder forinden kommet på plejehjem. Det ligger 10 km væk, og det har været en lang proces for Berit at give slip på sin mor. Hun har boet i nabohuset, hvor der nu ude foran gror ukrudt og ses et stort, hjemmelavet 'Til salg'-skilt. Jeg kommer ind og sætter mig i udestuen, hvor hendes mand serverer kaffe på en bakke. Idet hun begynder at fortælle, begynder regnen at risle sagte på bliktaget i udestuen, nærmest melodisk. Hun fortæller, hvordan det var en fælles beslutning for hende og hendes mor, at moren nu skulle flytte på plejehjem. Imens Berit kigger eftertænksomt med et fokuseret blik op i hjørnet af rummet, forklarer hun med en alvorlig stemme, at hun simpelthen ikke kunne magte det ansvar, det var at passe sin mor, selvom hun boede lige inde ved siden af. Moren modtog hjemmehjælp fem gange om dagen, men Berit bekymrede sig konstant, også når hun ikke var hjemme. Med et smil på læben og i øjnene mindes Berit en tid, før hendes mor kom på plejehjem: "Jeg var vant til, at det næsten er som at bo i et kollektiv, selvom vi har haft hver vores hus. Vi har aldrig overrendt hinanden og altid respekteret hinandens usagte grænser." Det er med meget blandede følelser, at Berit har måttet slippe det primære ansvar for sin mor og lade nogle andre tage sig af hende. Både sorg og lettelse, og tomhed og frihed. Hun fortæller, at de på plejehjemmet er 25 beboere,

og hendes mor stornyder tilværelsen og synes, at medarbejderne behandler hende så godt. Berit er tydeligvis berørt af situationen, men man mærker også lettelsen i hendes stemme. Da jeg spørger hende, om hun har fundet en genstand, som symboliserer hendes forhold til sin mor, som jeg havde bedt hende om i en sms dagen forinden, fortæller hun, at det var en svær opgave. Undervejs i hendes tankestrøm var der blevet ved med at dukke en åben hængelås op. "Og jeg tænkte, det var da mærkeligt. Og så tænkte jeg, det har noget at gøre med, at min mor, hun er på vej væk, så der er en dør åben til et andet sted," fortæller hun langsomt. Jeg sidder og lytter intenst og kan mærke, at jeg bliver rørt over fortællingen. Det gør hun tydeligvis også selv. Hun fortsætter og forklarer, at den er åben, fordi hun er ved at give slip. Hun er lettet over, at personalet er så gode ved moren, og siger, at glade, omsorgsfulde smileys bedst beskriver alle medarbejderne. Lidt senere i vores samtale placerer jeg associationskortene på bordet foran os og beder hende om at vælge et kort, der symboliserer hendes mors liv, efter hun er kommet på plejehjem. Efter en kort tøven peger hun på kompasset, som hun ser som et ur, og siger: "Det her. Det er noget med, at tiden er ved at rinde ud. Jeg kan næsten høre lyden fra et gammelt kukke-ur, der hænger på væggen, sådan duk duk." Det gør hende ked af det at tænke på en anden tid med en aktiv, initiativrig mor. Jeg kigger på mit ur. Vores tid hjemme hos Berit er også ved at rinde ud, for vi skal nå at hilse på moren, inden klokken bliver for mange, og det bliver for sent.

4) 10 VÆRDIGHEDSELEMENTER

Analyse af 10 undersøgte værdighedselementer

VÆRDIGHED

Værdighed på plejehjem – forståelse og forandring

INTRODUKTION TIL VÆRDIGHEDSELEMENTERNE

Ældre Sagen har sammen med Dansk Sygeplejeråd (DSR) og fagforbundet FOA tilbage i 2016 udarbejdet 10 principper, der tilsammen skal bidrage til, at ældre med behov for hjælp kan fastholde en værdig tilværelse. Disse principper har vi undersøgt i en øvelse med deltagerne i undersøgelsen. Vi ser en vilje og et stort ønske om værdighed, og der efterspørges ressourcer, tid og prioritering. Vi ind-deler den analytiske opsummering på værdighedselementerne i fem gruppe-ringer: 'Egen døgnrytme', 'Soigneret og klædt, som man vil' og 'Passende bolig' behandles sammen (s. 53-54), 'God mad, gode måltider' står alene (s. 55-56), 'Mulighed for at komme ud' (som også er del af de tre vigtige områder) samt 'Livsudfoldelse' er de mere eksternt orienterede (s. 57-58), 'God forebyggelse og behandling' behandles alene (s. 59-60), og 'Samtale og nærvær', 'Respekt og udvikling', 'Hjælp og støtte' (s. 61-62). Disse grupperinger hæmmer og fremmer beboernes mulighed for at opleve værdighed på plejehjem i Danmark i dag.

ANALYTISKE POINTER OM VÆRDIGHED PÅ PLEJEHJEM

I vores samtaler med beboere, pårørende og medarbejdere ser vi, at deltagerne både oplever eller mener, at de 10 værdighedselementer skal dækkes på plejehjemmene i dag. 'Livsudfoldelse', 'Samtale og nærvær', 'Respekt og udvikling,' synes at ligge inden for plejepersonalets opgaver, selvom deres opgaveløsning ofte foregår tidspresset. Den oplevede værdighed synes at stige, i takt med hvor mange ressourcer de kan trække på blandt pårørende. Vores deltagere synes alle at skelne mellem de faglige og faktuelle plejeopgaver på den ene side og de mere bløde, menneskelige behov på den anden. De sidste prioriteres tilsyneladende højt, men de er langt fra realiseret i praksis; det er der for lidt tid, hænder og opmærksomhed til i hverdagen.

"Jeg hjælper altid til med at stille klar til mad kl. 17.30. Det holder mig i gang og er noget, jeg skal. Det giver mig selvtillid," siger Gerda på 97 år.

Her ses tre kvinder i 50'erne, 70'erne og 80'erne, der hygger sig med TV-quizen "Hvem vil være millionær", mens en SOSU-hjælper trækker for, og en anden kollega på aftenvagten henter 'friste-vognen' med chips, juicebrikker og saftvand – for nu skal der hygges. Man er sammen, hvis man vil, og tilslutningen stiger, når det lykkes personalet at skabe liv, en tryk stemning og rar atmosfære. Flere steder ser Antropologerne grupperinger: Dem, der ser TV, og dem, der spiller spil. Grupperne deler ofte fællesrum og kan toppes lidt om lydniveau mv. Men de finder ud af det og accepterer hinanden: "Det handler mere om os, end vi tror. Vi er kulturbærere, og vi kan faktisk skabe god stemning, hvis vi vil og gør noget for det. Jeg har lige læst højt af en bog, og det elskede de," fortæller en medarbejder. Antropologen sad kort efter med fem til seks ældre og tre medarbejdere i en lille oase af fællesskab.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 1: Døgnrytme, soigneret og passende bolig

EGEN DØGNRYTME – FORSKELLIGE OPFATTELSE

For mange beboere har det krævet en tilpasning i deres døgnrytme at flytte på plejehjem, fordi personalet har morgenmøder og andre beboere, de også skal ind til. Det kan frustrere beboerne, at de ikke kan regne med, hvornår de bliver hjulpet op om morgenen. "Egen døgnrytme er enormt vigtigt, men man flytter ind et sted, hvor man ikke altid kan få hjælpen, når man vil," fortæller en. En pårørende siger, at man kan "stikke egen døgnrytme et sted op, hvor solen ikke skinner", fordi faste arbejds gange ikke tilgodeser den enkeltes døgnrytme.

SOIGNERET OG KLÆDT, SOM MAN VIL – FORSKEL PÅ ÆSTETIK OG HYGIEJNE

Livshistorien er essentiel, når man skal forstå den enkeltes behov for soignering. Én ting er plejen, som er en fast del af opgaverne (hygiejne), noget andet er fremtoning (æstetik). En beboer udtrykker det 'ekstra', hun får gjort, således: "Det vokser over her. Det holder hun øje med, og så barberer hun det af. Det hører jo ikke med i det, de skal gøre." Men er det værdigt, at det ikke hører med? Pårørende går op i, at æstetik bliver respekteret: "For hvis man ikke selv kan tage valget om tøj, så er det sgu vigtigt, at det matcher!" Og så er der heldigvis også beboere, som selv kan udtrykke deres ønsker: "Det er mig, der bestemmer," siger en kvindelig beboer, der ikke ønsker korte ærmer i dag.

PASSEDE BOLIG – FORSKEL PÅ FØLELSE AF HJEM FRA FØR OG PLEJEHJEM

Beboerne beskriver deres bolig som passende og fin, enkelte finder den for lille. Boligerne på plejehjem består typisk af entre, kitchenette, stue, soveværelse og toilet. Beboerne tilstræber at indrette boligen, så den ligner hjemmet fra før, og her spiller pårørende en rolle. Mange mister, men genetablerer langsomt følelsen af hjem, og fysiske genstande i boligen er med til at fremme den følelse.

Når man flytter på plejehjem, er der mange at tage hensyn til. Egen døgnrytme kan være udfordrende, især hvis man er afhængig af hjælp.

Ældre af begge køn og uanset kognitive evner føler nærvær og omsorg, når personalet fletter hår, giver læbestift på eller barberer uønsket hårvækst.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 1: Døgnrytme, soigneret og passende bolig

"'Egen døgnrytme'. Den kan du jo godt stikke op et sted, hvor solen ikke skinner. Fordi på plejecenter, de fleste steder, der har man noget, der hedder morgenpleje, indtil klokken den er 11. Så hvis man er sådan en, der har været vant til at sidde og se fjernsyn om natten, og man sover til efter middag, det er der altså ikke noget, der hedder. Så skal du altså have skiftet ble og have været i bad, inden klokken er 11, for der skal også være middagsmad. Sådan er det."

Laura, 31 år, pårørende

"Min mor går op i at se pæn ud. Går op i virkelig at være sober og pæn i tøjet og smykker, og jeg skal komme efter dig. Og så har jeg observeret igennem noget tid, at den bluse havde hun også på, sidst jeg så hende. Ej, den bluse har hun haft på i en uge. I forhold til at jeg ved, hvornår de vasker, så kan den simpelthen ikke have været til vask. Og det har jeg jo så også kunnet se."

Ulla, 57 år, pårørende

"Ja, at hun ikke er blevet redt pænt nok, og at hun måske ikke havde fået fjernet ansigtshår, du ved, og lidt skæg og sådan, det kan jeg ikke lide. Men det er æstetik, det er ikke hygiejne, vil jeg sige. (...) Hun kommer til frisør en gang om ugen, og så her for en måned siden, så kom jeg om fredagen, og jeg kunne se, at hun ikke havde været til frisør, men jeg mødte frisøren inde, og hun sagde, 'Din mor kunne ikke komme med i dag, det var noget med, at det kunne de ikke i dag, personalet.' Og så tænkte jeg 'Nå'. Og så spurgte jeg den ansvarlige, og hun sagde, 'jamen, det var de kede af.'"

Anne, 56 år, pårørende

"Jeg ligger og venter på at få en bolig nede i underetagen, fordi jeg har de her to værelser her, og dem kan jeg ikke klage over på nogen punkter, men jeg vil meget gerne ned og have noget frisk luft. Og derfor har jeg søgt om at få en bolig længere nede. Men ikke ned til gården, udadtil, ikke. Herinde kan jeg sidde og kigge ind til alle naboerne, og hvor sjovt tror du, jeg synes, det er? Hvis du så får en bolig, der er udadvendt, så kan du sidde og hygge dig med fuglene, men der kan du også tillade dig, altså her kan jeg jo ikke gå rundt i underbukser, forstår du."

Preben, 68 år, beboer

VÆRDIGHED

Element-gruppe 2: God mad, gode måltider

MAD, MÅLTIDER OG (MANGLENDE) SOCIAL APPETIT

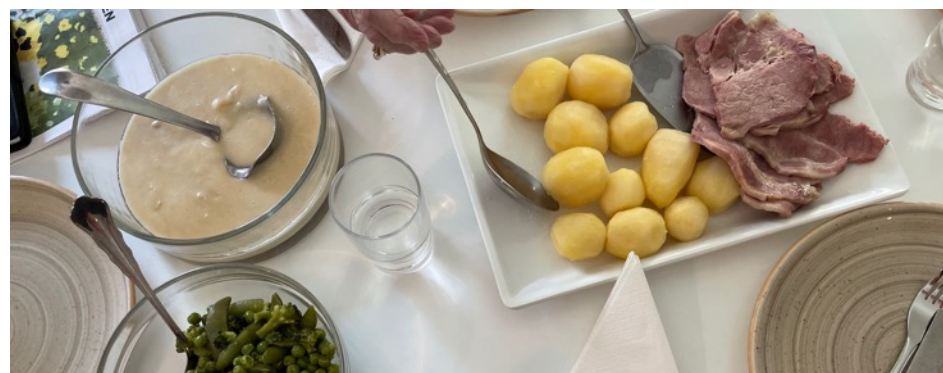
En del beboere spiser måltiderne i deres egen bolig. For nogle beror det i immobilitet og/eller ulyst. Nogle kan ikke overskue de forstyrrelser, som kan forekomme ved måltiderne: "Det bliver bare et foderbord, hvor i stedet for at fokusere på nydelsen omkring maden, bliver det stressende for alle. Der bliver ikke skabt ro omkring måltiderne," fortæller en pårørende. Andre mister appetitten af at se medbeboere spise: "Jeg har haft grise i mange år, og lad mig bare sige, at mange af mine grise, de spiser pænere." Nogle får et kærligt skub og har brug for hjælp og opmærksomhed fra personalet når de spiser 'derude'. Faste tidspunkter for måltider og kaffe er værdsat. Flere plejehjem stimulerer beboernes sanser gennem mad tilberedt i fællesområdet, det styrker appetitten. Andre får mad udefra. Hvis der er tid, og beboerne har lyst og kan, hjælper de fx med at skylle kartofler. Dét at hjælpe og at dele mad fra fad skaber værdighed, men det har været ekstra udfordret under corona på grund af hygiejnehensyn.

KVALITETEN AF MAD – SMAG OG BEHAG

Det er et problem for flere, at de ikke selv kan lave deres mad, da den mad, de får serveret, er 'for fed', 'ikke god' og 'for kedelig'. Kun på ét af de syv steder, vi spiser med, serveres friske grøntsager. Én beboer føler det umyndiggørende, at hun skal bede om at få tændt for sit komfur, hvis hun selv vil lave lidt mad. Mange oplever det som en hverdagsluksus at få serveret lækker mad, som de ikke selv har skullet lave. Madplaner for ugen/månedens er også noget, som mange beboere sætter pris på, for så kan de gå og glæde sig til et bestemt måltid. Genkendeligheden i, at maden, der bliver serveret, ligner det, nogle selv har lavet før i tiden, kan skabe tryk og glæde. "Forleden serverede jeg lasagne, og det var ikke mange, der ville røre den," fortæller køkkenpersonalet.

Smag er individuel, og det kommer især til udtryk igennem mad på plejehjem, da der skal laves mad til mange mennesker med forskellige præferencer.

For nogle er maden dejlig og får ros. For andre usmagelig, og der mangler friske grøntsager. Der er forskellige madprofiler, men de fleste synes at bruge det pædagogiske måltid: At personalet spiser med under middagen (se s. 24).

VÆRDIGHED

Element-gruppe 2: God mad, gode måltider

"Der er jo sat nogle penge af til, hvad det må koste, og hvad de må købe for. Så det er jo også sådan noget, man skal tage højde for. Jeg kan jo godt tænke mig, i stedet for at man køber sådan nogle kartofler, som der er halvt kogte, at man måske satte nogle af de ældre til at hjælpe med at skrælle kartofler, eller at man fik nogle nye danske kartofler af en art i stedet for sådan nogle i en spand eller vakuumpakket. Fordi det er den generation, der er der nu, de er vant til hjemmelavet. Men altså, det er jo også økonomi."

Laura, 31 år, pårørende

"Det er første aften i år, at vi har fået grønne ærter, ellers har vi altid kun fået dåseærter. Og som i sidste uge, der fik vi dåsebønner. Og jeg ved ikke, hvor mange i privatlivet der bruger dåseærter og dåsebønner? Det er jo en institution, for man ville ikke kunne byde det nogen andre steder. Du ville ikke kunne gå ind på en restaurant og få grønt på dåse. Det sidste salat, jeg har set her, det var d. 11. januar i år. Der var ét blad, og det er dét."

Bent, 76 år, beboer

"Vi har lige haft, at vi lavede på fade, så de selv skal tage. Det ser vi også rigtig meget værdighed i, men den måtte jeg hurtigt lukke ned, fordi der var hygiejne, fordi vi skulle hele tiden sidde og være bussemænd. Der var mange, der ville tage med deres egen gaffel i maden og sådan noget, det går jo ikke. Og jeg kunne faktisk se, at der var meget mere spild. Jeg brugte cirka det samme, når jeg lavede mad, jeg brugte det samme pålæg og sådan, men der blev smidt meget mere ud på den anden måde."

Connie, 44 år, medarbejder

"Nu er min mor også begyndt at fejlsynke, så hun får lidt kedelig mad. Men så længe hun kunne spise, har de faktisk lavet speciel morgenmad til hende med røræg med ketchup og bacon. Og ikke så tidligt som de andre. Så det synes jeg passer med egen døgnrytme og god mad og måltider. Men igen, hendes psykiske tilstand har ikke været helt normal i flere år, så noget af maden har hun ikke gidet at spise. Men hun har altid gidet at spise dessert. Så god mad har det jo været, kan man sige. Jeg synes, maden, den er rigtig god."

Anne, 56 år, pårørende

VÆRDIGHED

Element-gruppe 3: Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse

BEVÆGELSESFRIHED, LIVSUDFOLDELSE OG KEDSOMHED

Aktivitetsmedarbejderne på plejehjemmene er der i dagtimerne og sørger for aktiviteter for beboerne og typisk også for at holde medarbejderne inspirerede. Det er forskellige beboere, der kommer med på tur fra gang til gang. Når nogen ikke magter det, forsøger personalet at 'lokke' beboeren til at komme ud. Nogle føler sig bundet til hjemmet. Andre vil ikke med og finder tryghed i de vante omgivelser og synes, det er uoverskueligt, mere end de ønsker sig oplevelsen. Pårørende er tit bevidste om, at deres egne værdier styrer dem: "Jeg synes, at hvis man skal forblive frisk, skal man også udfordres, men måske er det bare mit behov." Det handler om at variere og differentiere i de faste tilbud. "Hvorfor egentlig 'siddende gymnastik' for os, der kan stå," siger Solvej på 87 år. Vi ser, at pårørende fortsætter med at tage deres ældre med på en heldagstur, selvom den ældre bliver helt udmattet bagefter. Men at pårørende er gode til at 'puffe'.

AT FORSTÅ FORSKELLIGE BEHOV OG MULIGHEDER

Alle målgrupper oplever og udtrykker, at de ældre i dag kommer for sent på plejehjem. Mange er så 'dårlige' og triste, når de kommer, at de hverken kan eller vil folde livet ud længere. Bare at skulle op og skulle 'ud' i fællesområdet eller rigtigt ud kan føles uoverskueligt. For medarbejderne er det en kunst at få nogle beboere med ud. Andre vil egentlig gerne deltage i aktiviteter, men gider ikke være 'i flok': "Det bliver så institutionelt, at vi går i samlet flok hen til et sted, når jeg nu bare selv kan gå derhen," siger en beboer. "Når du har tiden, kan du gøre noget ekstra og højne livskvaliteten," siger en medarbejder. Der foregår en konstant afvejning af hensyn, sociale og sundhedsmæssige: "Så må de ikke ryge, og så skal de tabe sig." Det er ofte pårørende eller dedikeret personale, der står for den fortsatte livsudfoldelse.

Ens mulighed for at komme ud er meget afhængig af, hvor selvhjulpnen man er. Aktiviteter på plejehjem stimulerer de ældres følelse af livsudfoldelse.

På de plejehjem, vi har besøgt, foregår der forskellige daglige aktiviteter. Det kræver ofte ekstra energi og overvindelse for beboerne at være med, men mange deltager og glæder sig til samlinger, gymnastik, fester og tur med bus.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 3: Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse

"Vi tager på længere ture med dem, hvor vi tænker, altså dem, der kan klare det. Altså fordi når man er dement, så at blive taget ud af sine vante omgivelser, det kan godt være meget stort. Så det er dem, vi tænker, der kan klare det. Og så resten bliver hjemme og hygger. Så det er ikke sådan, 'I bliver valgt fra'. Sådan er det slet ikke. Men det vil ikke være muligt at tage af sted med alle."

Connie, 44 år, medarbejder

[Uddybning af valgt symbol, se s. 12] "Så tror jeg faktisk jeg som symbol vil vælge én, der prøver på at åbne døre for de ældre. Når man er på plejehjem, så er livet ikke gået i stå. Du er her, fordi det sikkert er det sidste sted, du kommer til at bo, men det betyder ikke, at det hverken skal være kedeligt eller uinteressant, eller at man ikke skal blive udsat for nye ting, man ikke har prøvet før. Vi skal åbne døre og til en vis grad skubbe folk ud af dem."

Jon, 61 år, leder

"Noget, jeg godt kunne drømme om, også fordi min mor er så frisk, og hun har jo ikke så meget brug for pleje som mange af de andre har, så tænker jeg, at der må være lidt ekstra overskud et andet sted. Så der kunne jeg jo godt tænke mig, at man udfordrede min mor lidt på, at hun er så frisk. Og kunne finde nogle aktiviteter, det behøver ikke være her i huset, det kunne godt være i lokalområdet, i kirken, i seniorforeningen, hvad ved jeg. Så det ikke kun er dem, der sidder med håret nede i suppen, der bliver udfordret."

Kristina, 56 år, pårørende

"Der er så mange af alle de regler og begrænsninger. Og så må de ikke ryge, når vi er der. Og så skal de tage sig, fordi så må de ikke blive for tykke. Og så må de ikke få smør på brødet. Jamen, for helvede. Der er bare mange ting, hvor man bare tænker: 'Stop nu. Giv dem nu det smør på brødet, lad dem nu ryge, hvis det er det, de har lyst til.' Altså alt for mange af sådan nogle små, trælse ting, som man tænker: 'Der er ikke nogen, der skal komme og vække mig klokken 7 om morgenen, fordi jeg skal have en eller anden smertestillende pille.' Det hele er bare blevet meget firkantet."

Tanja, 31 år, medarbejder

VÆRDIGHED

Element-gruppe 4: God forebyggelse og behandling

AT HOLDE SIG I GANG OG AT BLIVE SET – HVER GANG

Flere medarbejdere giver udtryk for, at der tit foregår brandslukninger, og at der ikke er så meget tid til forebyggende behandlinger. Hvis en beboer ofte ringer efter hjælp, kan de få en følelse af ikke at blive taget alvorligt eller at komme bagerst i køen. "Det er rædselsfuldt at være her. Jeg venter i lang tid på hjælp," siger en beboer. Vi ser, at indstilling til medarbejderne og attitude er forskellig. Andre beboere synes, det er egoistisk, når deres medbeboere kræver, "for medarbejderne gør det, så godt og hurtigt de kan". Det er tidskrævende at lade beboerne gøre tingene selv, og rehabiliteringen kunne foregå i langt større grad, hvis der var tid og ressourcer til det, for det opfattes som værdigt at blive støttet i at gøre det, man kan, og at blive udfordret. På plejehjem får beboerne deres medicin låst inde i et skab, ofte i egen bolig. SOSU-assistenten doserer medicinen, også selvom beboeren er i stand til selv at gøre det.

PÅRØRENDES ROLLE: MEDSPILLER ELLER MODSPILLER?

Mange af pårørende er inde over, når der fx skal justeres i medicin. Ifølge dem er der fokus på sygdomsforebyggelse i form af fx urinvejsinfektioner. Pårørende føler sig generelt ajourført om væsentlige ting vedrørende deres ældres behandling. Men pårørende kan opleves som modspillere frem for medspillere, når de fx insisterer på at lave noget sammen med den ældre, som medarbejderne fraråder. "De ældre ændrer sig hele tiden. Demens er en nedadgående kurve, og den der omstilling er svær," fortæller en medarbejder. Også medarbejder-pårørende-samarbejdet tager tid, men det er godt givet ud, for når det lykkes, skaber det gensidig forståelse og respekt.

Når vi snakker med ældre, pårørende og medarbejdere om forebyggelse og behandling, er der fokus på sygdom og medicinering.

Beboerne går ture, går til gymnastik på plejehjemmet og forsøger så vidt muligt at holde sig selv i gang – og det er oftest sjovere, når man er flere.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 4: God forebyggelse og behandling

"De tog simpelthen nødkaldet fra hende, fordi hun lå og ringede hele tiden, fordi hun simpelthen var dødssyg. Og der tog de det fra hende, og hun lå og hylede derude i vilden sky i et døgn. Hvor at de så vurderede, at hun havde det godt, så de satte hende op i en kørestol. Da hun kom op at sidde, så sad hun faktisk bare og kiggede op i det ene hjørne, hvor man så fandt ud af, at hun havde 12 blødende mavesår og faktisk en puls på 45, så hun var lige ved at stritte der i svinget."

Laura, 31 år, pårørende

"Det er tre uger siden, hvor jeg skulle til at have medicin. Og så får jeg at vide, det må jeg ikke selv styre. Jamen, hvorfor må jeg ikke selv styre det? Jeg har jo valgt at have min egen læge, 'Jamen, vi skal vide, hvad du har, for du må ikke have medicin her.' 'Nå,' siger jeg, 'må jeg ikke det?'. Det der kalder jeg en umyndiggørelse, at jeg ikke kan vurdere mine egne behov for medicin. Den måtte gå helt til tops i huset, og så kom der en kontraordre. Det siger jo noget om systemet. Den læge, der er her i huset, ser vi aldrig."

Bent, 76 år, beboer

[Adspurgt om tiden efter et hospitalsforløb for den ældre]

"Det er faktisk muligt at gøre rigtig meget. Altså nærmest fra at kunne absolut ingenting og blive liftet og til at være selvhjulpne. Det er jo i virkeligheden ret utroligt. Og der kunne man jo godt have risikeret, at hun var kommet et sted hen, hvor hun stadig ville sidde i kørestol. Og hvor hun aldrig ville have genvundet de der færdigheder."

Ursula, 57 år, pårørende

"Der var en dame med demens, og så siger vores chef, at hun har snakket med familien i nat, og hvis hun siger nej eller græder, så skal vi gå fra hende. Så var det lidt, som om vi havde glemt hende. Der var nogen, der havde skrevet et længere papir om, at hun havde urinvejsinfektion. Så havde jeg ikke læst det, og jeg havde ikke set noget. Så gik der en uge, og så bliver hun lidt dårlig. Hun græder og græder, og jeg går derved og kan ikke finde ud af det, hjælperne kan ikke finde ud af det, og cheferne siger, at hun må græde, og hun må ligge der. Da datteren kom, var hun rasende, og jeg blev truet af familien."

Minky, 37 år, medarbejder

VÆRDIGHED

Element-gruppe 5: Samtale og nærvær, respekt og udvikling, hjælp og støtte

SAMTALE OG NÆRVÆR – PÅ EN LIGEVEDIG MÅDE

Beboerne på plejehjem oplever ofte at blive snakket til, som om de er børn. De kan godt mærke, når medarbejderne har travlt, og det kan skabe utryghed. Nogle reagerer med ikke at ville være til besvær og siger derfor ikke, når der er noget galt – særligt ikke, hvis det er nye medarbejdere, hvor der endnu ikke er skabt et tillidsbånd. "Til tider får rengøringskonerne noget at vide før os, fordi det er en uforpligtende hyggestund, når de er derinde," siger en SOSU-hjælper. Samtaler skaber tryghed og giver en følelse af et værdigt liv for beboerne, når samtalen er ligeværdig. Mange af beboerne har demens, og for dem, der ikke har demens, kan det være svært at finde nogen at snakke med. Medarbejderne holder i hånd og krammer de af beboerne, der vil have det, når der er tid, og søger at skabe nærvær og tryghed via små handlinger. Fx ved at synge sange, snakke om begivenheder eller vise billeder af familien for at skabe en relation.

RESPEKT OG UDVIKLING OG HJÆLP OG STØTTE

"Hvis de ældre bare placeres foran et fjernsyn, er det et falsk hensyn, for det er ikke hjemligt bare at sidde og lytte til støj, hvis man ikke kan lide at være alene," siger en pårørende. "Der skulle simpelthen være nogle flere penge, så der var råd til mere personale," siger en medarbejder. Tid til at hjælpe og støtte og til at skabe udvikling er en mangelvare. Respekt og udvikling handler om at kende beboerne og at møde dem i øjenhøjde. Vi ser også, at beboerne kan udvikle relationer til hinanden på tværs, og den kollektive omsorg og respekt, som de udviser over for hinanden, fremmer trivsel og følelsen af at have et værdigt liv. Hvis de ældre kan hjælpe til i fællesområderne, føler de, at de bidrager og er vigtige. Det er vigtigt for selvpfattelsen, at beboerne bliver ved med at være noget for andre og hjælpe til, hvis de er i stand til det.

Det fremmer værdigheden at blive mødt som et helt menneske, at være vigtig i relationen til andre og at blive støttet i at kunne udvikle sig.

Hvis en beboer godt kan lide berøringer, sørger medarbejderne for at være nærværende og vise omsorg, når der er tid, ved fx at holde i hånd og nusse.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 5: Samtale og nærvær, respekt og udvikling, hjælp og støtte

"De snakker om personale og specielt beboere. På nogle punkter overskrider det mine grænser ... Der er meget støj. Bagsiden af den væg derinde, det er køkkenet heroppe. Hvornår tror du, de starter om morgenen? Og det gør de så hele dagen igennem, og det har jeg så den største fornøjelse af at ligge og lytte på. Så jeg har ikke behov for et vækkeur. Nogle af de samtaler, der foregår derude, de vedrører vist ikke lige mig."

Preben, 68 år, beboer

"De banker pænt på, personalet. Altså hvis vi er derinde fx, eller hvis døren er lukket. Det er ikke noget med, at de bare buser ind. Og jeg tror faktisk også, at de banker på, når vi ikke er der. Altså jeg tror, de respekterer hende. Og nogle gange siger de også: 'Vi kender hende jo, din mor, nogle gange bliver hun gal, og så får hun sgu bare lov til at sidde og rase af inde på sit værelse. Så går der ikke lang tid, enten kommer hun selv ud, eller så banker vi på. Og så kan vi lige se, om stormen er ovre.'"

Bertram, 68 år, pårørende

"Kan man finde ind til noget, som den demente holder af, kan de i erindringen få en af strengene til at svinge, og der dukker pludselig noget op, som var gemt bag et slør. Det kræver tålmodighed blandt plejepersonalet, og jeg ved af erfaring, at tiden er knap. Jeg vil lige tilføje, at der også er lyspunkter i hverdagen på et plejehjem, såsom sommerfesten, hvor vi fik noget godt til ganen. Det kan bare være svært at fastholde disse lyspunkter i erindringen, når hverdagen er grå og trist."

Jørn, 98 år, beboer

"Det er jo en omsorgsopgave, men det er jo ikke sådan en decideret opgave, men det er bare en del af at være der. Det skal være hjemligt og hyggeligt og hjertevarmt. Det, synes jeg, er det allervigtigste. Ikke fordi, det hænger jo ikke på den måde sammen, men det, synes jeg jo, er vigtigere end et bad, eller om der lige bliver vasket gulv den dag. Selvfølgelig skal der være rent, og selvfølgelig skal de have et bad. Men det allervigtigste, det er da hjertevarmen. Og værdighed."

Connie, 44 år, medarbejder

5) FEM INDSIGTER

Analysen har ført til fem indsigter, der lærer os om værdighed

INDSIGTER

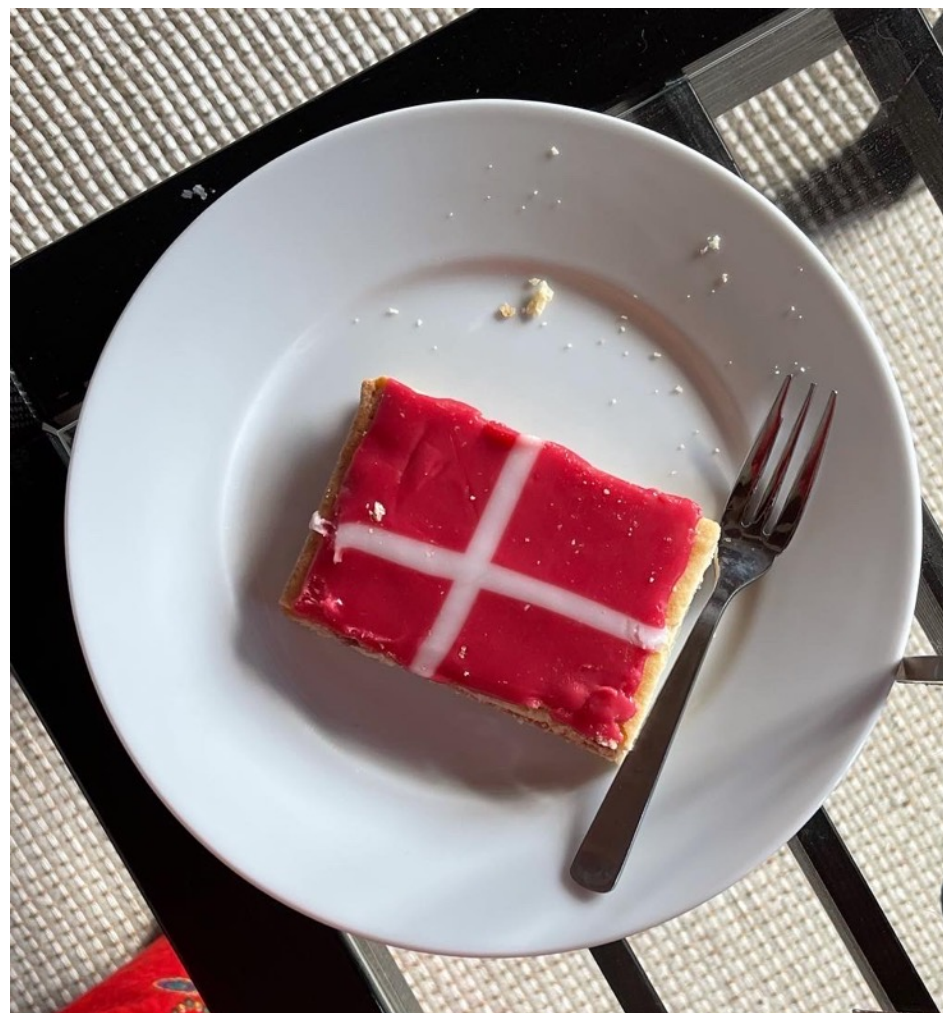
Introduktion og analytiske pointer om de fem indsigter

INDSIGTER OM VÆRDIGHED

De følgende fem indsigter er udarbejdet på baggrund af undersøgelsens samlede datamateriale. Det vil sige, at vi, udover en analyse af interview-transskriptioner, i den analytiske frembringelse af indsigter også inddrager mere kompleks og sansemæssig data: Fx at vi husker de stemninger af glæde og modløshed, vi og deltagerne har befundet os i under besøg og interviews. At vi lader deltagerne små hentydninger og de drømme om fremtiden, de har indviet os i, præge og gøre indtryk i analysen. At vi husker vores observationer af interaktion og af de mennesker og de plejehjem, vi har besøgt. At vi lytter til lydclip og genser videoklip for at fornemme, hvad der sker, og hvad folk har på hjerte. Indsigterne er Antropologernes bud på, hvad der er på spil på plejehjem.

ANALYTISKE POINTER OM VÆRDIGHED

Værdighed er noget, man har, opbygger, besidder og 'gør' – ganske som det er med hjem og hjemlighed. Og fordi værdighed er noget, som kan krænkes eller udfordres, er værdighed naturligt noget, den ældre oplever eller ikke oplever. Men værdighed er svært at tale om. Og det er IKKE individets eget ansvar og indstilling, der er bestemmende for, om plejehjemmet fremmer værdighed. For det er med værdier og overbevisninger og menneskers handlinger således, at de skabes – og det individuelle menneskes oplevelse af værdighed skabes – i en konstant vekselvirkning mellem individet og de andre mennesker og de sociale sammenhænge, man er del af, og det samfund og det system og den logik, man også er del af. De første tre indsigter handler om og tager udgangspunkt i det individuelle (det nære), indsigte 4 handler om socialitet og behov for relationer (det fælles), og indsigte 5 om samfundets blik, om hvordan vores fælles forestillinger påvirker plejhjems omdømme (det fjerne).

Antropologerne har haft kage eller gaver med, så interviewer og deltager kan nyde en hyggelig stund. Vi har undersøgt værdighed på plejehjem i Danmark.

Hvis man ser ordentlig ud, så vil man blive mødt af en anden adfærd af dem, der passer en. Hvis man ser fedtet og ulækker ud, vil personalet reagere anderledes. Det er en af grundene til, at det er vigtigt for mig, at hun ser ordentlig ud.

– Anne, 56 år, pårørende

INDSIGT #1

Hjem og hjælp

PLEJEHJEM – DØDENS VENDEVÆRELSE ELLER HØJSKOLE?

Der er forskellige opfattelser af, hvad det betyder at flytte på plejehjem. For nogle er det det sidste stop, inden de dør, for andre er der en nyfunden glæde og trykthed i at være omgivet af folk, når man har været vant til at sidde alene i eget hjem. "Det er som at være på højskole," siger en beboer. En anden beskriver det som dødens venteværelse. Fordi det både er en arbejdsplads og et hjem, er der flere hensyn at tage. I et hjem tager man fx ofte skoene af, når man træder ind, men på en arbejdsplads beholder man som regel skoene på. Når beboerne får den hjælp, de har brug for, og opbygger en god relation til medarbejderne, fremmer det følelsen af værdighed. Beboerne føler sig hjemme, når medarbejderne kender den enkelte beboer og kan gå forskelligt til hver person. At blive set og anerkendt for den, man er. Genkendelse er vigtig, også i de fysiske rammer i hjemmet. Personalet fraråder, at man køber nye ting til ældre, der skal på plejehjem, men det kan være konfliktfyldt for fx pårørende ægtefæller efterladt hjemme at 'bryde hjemmet op'. Regler for arbejdsmiljø kan overtrumfe ønsket og følelsen af hjemlighed, da det fx kan diktere, hvordan møblerne må placeres. "Det bliver sygehusagtigt," mener en pårørende. Aktiviteterne på plejehjemmet åbner nye muligheder for mange, og det stimulerer, at man kan opleve ting, som man ellers ikke havde kunnet hjemme. Det er tydeligt for os, at følelsen af hjem ikke er lige så stærk som følelsen fra før, og for mange er det en stor sorg at skulle sige endegyldigt farvel til sit tidligere hjem. "Jeg siger aldrig, at jeg skal hjem, når jeg skal hertil," fortæller én. Andre siger 'gå hjem' og 'at gå ind til sig selv' og har nemmere ved at tilpasse sig deres nye hjem. Utilfredshed bunder i et haltende privatliv, manglende tid fra personalet, manglende reel selvbestemmelse mht. døgnrytme og minder fra tidligere i livet: "Mit eneste ønske er, at jeg var yngre," siger en beboer.

Det fremmer følelsen af hjem at lave ting i hjemmet, som man plejede, som fx at strikke karklude eller kigge i fotoalbums, der minder om en anden tid.

At holde kroppen i gang er vigtigt, og derfor går en beboer hver dag ned og hilser på træet på dette billede. "Det kan fortælle mange gode historier, og det har haft et langt liv ligesom mig," siger hun.

INDSIGTER

Hjem og hjælp

"Det er egentlig det, jeg mener med det. Så synes jeg, det er rigtig vigtigt, at der er varme og omsorg i et hjem. Jeg viste en rundt i går, og vores lejligheder er faktisk kun 37 kvadratmeter, og vi snakkede lidt om det der med, at du kan godt bo i et kæmpe hus, men der er ikke kærlighed og omsorg. Når jeg siger kærlighed, så mener jeg selvfølgelig professionel kærlighed og omsorg, og det tror jeg simpelthen er vigtigt, man kan godt bo i noget, som er fint og flot, men hvis der ikke er varme og omsorg, så er det jo ikke et hjem."

Tine, 56 år, medarbejder

"Der kom en afløser ind og skulle hjælpe min mor med at få tøj på, og jeg var der. Og jeg plejer at gøre sådan nogle ting, når jeg er der, men nu ville jeg lige se, hvordan det foregår, så jeg går diskret i baggrunden. Og min mor har en brækket skulder, som man ikke må løfte. Og det var han ikke klar over. Og min mor prøvede at sige 'Nej, nej, nej', og han sagde, 'Nå, nu skal du bare, rolig, rolig.' Og han blev bare ved. Og min mor siger stop, og han forstår hende ikke."

Anne, 58 år, pårørende

Laura, 31 år, pårørende

"De oplevelser, som vi har haft, der har været nogen, som har sagt til hende, at: 'Jamen, du har jo ble på, så kan du jo bare tisse i din ble', og de vil ikke lifte hende ud på toilet, hvor man faktisk har fundet ud af, at det hjælper at lifte hende ud på toilet, hvor hun lige sidder hen over kummen og lige læner sig frem, og så kan hun faktisk tømme hendes blære."

Helen, 56 år, medarbejder

"Jeg tænker, at de føler, de er blevet anbragt. Mange af dem er jo faldet derhjemme, og så er de jo blevet taget fra det der fantastiske, dejlige hjem, de har haft i 40 år, og så er de blevet kørt direkte hertil af en eller anden hjemmehjælper, der har trukket nogle ting og har sagt, 'Det er nok dét, de skal have med', og så er de blevet anbragt her. Det må sgu være svært. Så kan jeg godt forstå, det bliver lidt som et fængsel. Så har vi haft mange, som ikke rigtig har kunnet forstå, at man måtte alt, fordi de synes ikke, at de måtte."

Man ser tit, de kommer hjemmefra og ikke har fået god mad, nok at drikke, er forvirrede over dag og nat, og så kommer de ind her, hvor der er faste holdepunkter, og de bliver fyldt op med alt muligt godt. Så bliver det jo fantastiske ældre mennesker igen.

– Helen, 56 år, medarbejder

INDSIGT #2

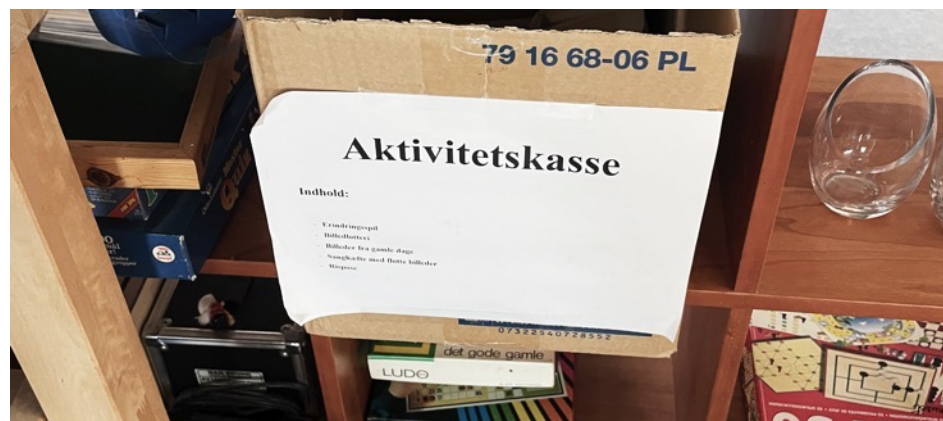
Menneske eller opgave?

ET HJEM ELLER EN ARBEJDSPLADS?

Et plejehjem er både et hjem og en arbejdsplads, alt efter hvem man er. Selvom medarbejderne har beboerne i fokus, kan de i en travl hverdag glemme fx at banke på hos nogen, som netop vægter privatlivet højt. Ifølge flere beboere har det krævet en meget tydelig grænsesætning for at bevare privatlivets fred. En arbejdsplads er et sted, man udfører opgaver, og derfor kan det forekomme, at personalet fx snakker om arbejdsopgaver med kolleger, mens de er i gang med at hjælpe en anden beboer. For personalet er det vigtigt, at beboerne ikke må mærke travlheden. De prøver ofte at give sig god tid til den enkelte, på trods af at tid beskrives som knap. Det øger værdighed, når personalet kender beboeren og ved, hvordan han/hun er; og når de fx sammen udvikler en jargon og et sprog, kun de deler. Omvendt kan det udfordre værdighed og trivsel, hvis der er stor udskiftning i personalet, for så får beboerne ikke følelsen af at være 'kendt'. Den samme oplevelse kan pårørende få, hvis de ikke bliver genkendt. En stor del af personalets arbejde er administration og dokumentation. Det kan godt frustrere, at tiden går fra omsorgsarbejdet. Personalet er enige om, at det først og fremmest er et hjem: Derfor skal beboeren og hjemmet så vidt muligt altid tilgodeses, men det er komplekst. Det kan for beboeren føles, som om der er en række opgaver, der skal nås og tjekkes af. Det kan fx tage tid om morgenen at finde tøj, som beboeren vil have på, og det kan skabe stor frustration for både beboeren og for medarbejderen. Jargonen kan godt opleves som grov, og en beboer giver udtryk for, at hun gerne vil have, at medarbejderen udviser lidt mere følsomhed. Men hvordan kan man som medarbejder bedst løse opgaver, samtidig med at man udviser omsorg og nærvær og er under et massivt tidspres? De opgaver, der bliver prioriteret, er ofte plejeopgaver, og ikke altid de 'opgaver', hvor omsorg og nærvær er i fokus.

En af arbejdsopgaverne på plejehjem er at skabe hygge og nærvær om beboerne. Ofte bliver det dog nedprioriteret til fordel for plejeopgaver.

I fællesområderne er der mange ting, som man kan lave som beboer. Mange af dem kræver dog tid, hjælp og assistance. Og det er ikke altid, det er muligt.

INDSIGTER

Menneske eller opgave?

"Hvis du ikke har relationen med dem, så kan det jo være lige meget. Der er rigtig mange inden for plejeområdet, der bliver meget opgaveorienterede. Har de fået børstet tænder, har de fået ren undertrøje på, friseret deres hår, har de fået deres morgenmad, har de fået redt seng? Hvor man måske glemmer at se, at når man kommer ind og ser et menneske om morgenen, så kan det være, det er en, der har haft mareridt. Og så er det slet ikke det, der er behovet. Så er behovet, at der er nogen, der er der for en."

Lis, 52 år, medarbejder

"For eksempel skal jeg have et glas, som kun er en tredjedel fyldt, for ellers kan jeg ikke styre det. Det kan være hver anden dag, at jeg får et, der er fyldt helt op, og så må jeg sige, det der kan jeg ikke. 'Okay, okay, så får du et nyt.' Men sådan noget skulle jo være spredt, så alle ved, det er ikke, fordi jeg ikke drikker mere eller har lyst til, det er, fordi jeg ikke kan holde på glasset. Og sådan noget skal jo bare ligge i luften som noget, personalet har registreret. Der er også nogle af personalet, der gør det sådan. Men nogle gange er glasset fyldt op i små glas, som jeg faktisk ikke kan holde selv."

Bent, 76 år, beboer

Solvej, 86 år, ældre

[Adspurgt til, hvad der betyder noget for hende]

"Hvis de er lidt omhyggelige, men de skal også løbe lidt stærkt. Og så hvis de sætter håret lidt ordentligt og kigger på negle, det kan jeg godt lide. Og det gør de også. De griner også af mig nogle gange. Det er det med neglene, at jeg godt kan lide, når de bliver kortnet. Men det er ikke hver morgen. Det er ligesom, hvor travlt der er."

Laura, 31 år, pårørende

[Adspurgt til, om der er nok ressourcer]

"Hvis hun ringer, og jeg kan høre, at hun raller eller et eller andet, så har jeg spottet det lige med det samme. Der er et eller andet, hun er ikke, som hun plejer. Så kan jeg godt finde på at ringe ned og sige, om man måske lige har undersøgt det og det. [Imiterer stemme af en medarbejder]: 'Amen, det er helt normalt, det er Tove vant til.' Hvor de bare møder mig, hvor jeg sådan tænker: 'Jaja, det er hende den pårørende dér, som bare er totalt hysterisk.'"

De [med demens] bliver fodret morgen, middag og aften, bliver vasket i numsen, får ble på og anbragt foran TV'et med engelske reklamer for margarine. Det er ikke en værdig måde at behandle mennesker på, som har haft et aktivt liv i samfundet.

– Jørgen, 98 år, ældre

INDSIGT #3

Selvbestemmelse og tid

BESTEMMER MAN SELV, NÅR MAN ER AFHÆNGIG AF ANDRE?

I hverdagen på plejehjem er der delte meninger om, hvad der er bedst for den enkelte beboer. Og 'elastik' i mange af dagens gøremål og aftalte tidspunkter. Beboerne føler, at de bestemmer i deres eget hjem, men også, at det er begrænset, hvor meget de egentlig selv kan bestemme, når de er afhængige af hjælp. De tilpasser sig mere, end de reelt selv bestemmer. Nogle er fx nødt til at ændre morgenrutine og vækkes tid, fordi andre beboere kommer før dem, eller fordi morgenmødet foregår netop lige dér, hvor de plejer at stå op. Personalet prøver at udvise stor forståelse for beboernes behov, ønsker, levede liv og livshistorie under de arbejdsforhold, der er. De er ansat til at passe beboerne sundhedsfagligt og menneskeligt, men det er dilemmafyldt. Hvis en beboer fx har dårligt hjerte og elsker lakridser, kan en medarbejder godt finde på at købe en pose med i ny og næ: "Det kan godt være, han ikke kan tåle dem, men der ser jeg simpelthen på hans livskvalitet." Det samme gælder rygning og alkohol. På plejehjem er der hverken tvang, moralske påbud eller restriktioner. Pårørende spiller en vigtig rolle i at opretholde beboernes selvbestemmelse – de er tydelige talerør og ansvarspersoner, hvis en beboer ikke selv kan udtrykke sine behov og ønsker. Personalet bestræber sig på, at beboerne bestemmer så meget som muligt selv. Vi observerer tålmodighed, forståelse og interpersonelt samarbejde, men vi oplever, at stederne kører efter en procedurebaseret dagsorden. Der er hele tiden individuelle vurderinger og beslutninger at træffe: "Nogle gange kan vi ikke få dem i bad, og så tænker jeg: Hellere glad og beskidt end ren og ulykkelig!" siger en medarbejder, og en anden fortæller, at hun har kolleger, der ukritisk gør, hvad beboerne er vant til: "Hvis du én gang har sagt, du godt kan lide havregrød, så får du havregrød hver morgen resten af dit liv." Vi ser en drifts- og procedurepraksis mere end en beboer- og behovscentreret praksis.

Beboerne bestemmer selv, om de vil gå ud, hvis de kan, men på mange af dørene er der lavet tiltag, for at de, der er dørsøgende, bliver på matriklen.

Fotoalbum er et hit for mange. Det er identitetsskabende stolt at kunne vise andre, hvem man var, før man kom på plejehjem, og det samler beboerne.

INDSIGTER

Selvbestemmelse og tid

"Vi har virkelig skullet sætte nogle tydelige grænser, for i starten, der bankede de på, og i sekundet efter stod der en medarbejder i døren. Vi vil gerne have lov til privatliv og vil gerne selv have lov til at bestemme, hvem og hvornår nogen kommer ind i vores hjem!"

Jørgen, 98 år, ældre

"Da min mor blev klædt på, da hun kunne tale, så ville hun have sagt, det skal være den bluse, og det respekterede de. Og nu oplever jeg det altså sådan lidt, hmm. Og igen, hvordan skulle de vide det fra, hvis der kommer en dame, som er vokset op et andet sted. Hvor skulle hun vide det fra, at man ikke sætter lilla sammen med en eller anden sindssyg farve. Det er det, jeg mener, det er jo ikke af ond vilje, men det skaber problemer."

Anne, 56 år, pårørende

Helle, 52 år, medarbejder

"Der er da nogen beboere, der siger: 'Det er ligesom et fængsel, det her.' For hvis én tænder en cigaret ude i dagligstuen, siger jeg: 'Du må ikke ryge herude!' 'Nej, men går du ikke ude i trafikken, hvad med alle de biler, hvor det oser, kan det så ikke være lige meget?' siger han. Og så bliver man jo sur, og så siger han: 'Det er fandme også ligesom et fængsel.' De må ryge inde ved dem selv, ikke herude. Det kan de godt have svært ved at forstå: 'Hvorfor må jeg ikke det, det er jo mit hjem!' Nej, det her, det er fælles. Her skal vi tage hensyn."

Andrea, 37 år, medarbejder

"Fx. egen døgnrytme, det gør vi meget hos os faktisk, hvor de ikke ønsker at komme op, så ligger de bare i sengen. Selvfølgelig kommer vi for at vaske dem og skifte dem osv., så de er rene, men hvis de, eller hvis familien siger, at hun plejer at sove til klokken 12, så sover hun til klokken 12. Fordi hvis vi ikke holder den døgnrytme, så kommer vi og udfører magt."

Der er lige så meget frihed [på plejehjem som derhjemme]. Men jeg tror, mange gange, når de så kommer hertil, så kommer der alligevel den der 'Må jeg godt, er det okay, at jeg ...?', fordi det er en institution.

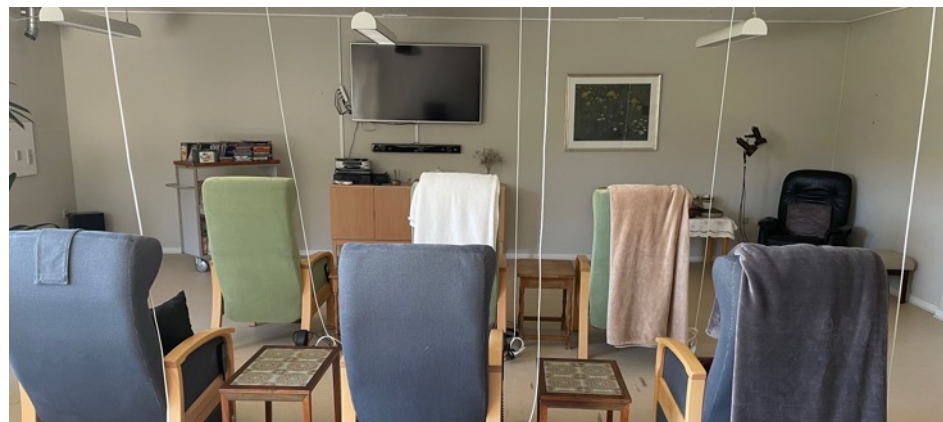
– Helen, 56 år, medarbejder

INDSIGT #4

Socialitet og behov for relationer

FÆLLESSKAB OG PRIVATLIV PÅ PLEJEHJEM

"Kommer man på plejehjem, må man være indstillet på at give afkald på sit privatliv. Man kan låse sin dør, men af gode grunde skal medarbejderne kunne låse sig ind," beretter en beboer. Han har oplevet at skulle sætte meget skarpe grænser for, at medarbejderne først kommer ind, når han har sagt ja. Fordi der er stor forskel på de ældres tilstand, når de kommer på plejehjem, kan det også for nogle være svært at finde ligesindede. Hvor nogle hygger sig med bordtennis, krydsogtværs og snak over maden, sidder andre mutters alene ved bordet eller ligger inde i sengen og får sondemad. Derfor er der også stor forskel på, i hvor høj grad man både magter, er i stand til og har lyst til socialt samvær. Vi ser, at mange i mødet med andre på plejehjem også møder sig selv og finder noget at være fælles om. Det kan skabe en ny form for mening med tilværelsen at have nogle at være sammen med noget om, fx at sludre over eftermiddagskaffen. Men der kan også opstå konflikter beboerne imellem, fordi de er vidt forskellige mennesker. Medarbejderne spiller en væsentlig rolle i at facilitere møder beboerne imellem, for når der skabes hygge og nærvær i fællesområderne, er der flere, der støder til. Vi ser også, at personalet er de primære omsorgspersoner for dem, der ikke har pårørende. For nogle beboere oplever deres pårørende, at de er blomstret op, efter de er kommet på plejehjem. Det spreder positive ringe i vandet for flere, for beboerne spejler sig ofte i hinanden og vil gerne være en del af fællesskabet. Plejehjem opleves for nogle som et stort kollektiv, hvor man bor med andre, som man ikke selv har valgt. Det gør, at mange vælger at trække sig fra fællesområderne og ikke bruger dem aktivt. Andre nyder det nyfundne fællesskab og at være flyttet i et "oldekolle" med sang, dans og omsorg. Som en beboer fortæller: "Ethvert menneske har behov for fysisk kontakt med den, man holder af. Det gælder fra vugge til grav."

Her kan beboerne sidde og se fjernsyn sammen, men til daglig sidder mange inde hos sig selv og ser fjernsyn eller lytter til radio.

Det er vigtigt at opretholde og arbejde på gode, omsorgsfulde relationer mellem ældre mennesker og medarbejdere for at øge følelsen af hjem.

INDSIGTER

Socialitet og privathed

"Som vi siger, så er vi kulturbærere, så vi medarbejdere får en rytme med at sidde herude, så beboerne ikke går ind til sig selv, for så fortsætter denne her ensomhed, som de kommer fra. Så det kræver et stykke arbejde at få dem indrulleret. Der er også nogle, der er ret friske, når de kommer."

Susanne, 60 år, medarbejder

"Det der med at få inddraget beboerne i alt, hvad vi foretager os. Og beboerne oplever jo, at de kan jo meget mere, end de tror. At når først de kommer med. Det kan godt være lidt en hurdle at få dem ud, men det, vi har arbejdet med, det er meget 1:1-tid. At vi snakker med beboerne, lærer dem godt at kende og giver noget af os selv og fortæller, hvem er jeg, og hvad er mine interesser og sådan noget. Så det ikke er envejs."

Louise, 45 år, medarbejder

"Jeg synes, det er respektløst. Det er ligesom, du kan sidde her et par timer, men man siger aldrig, 'Du, jeg kommer ved 11-tiden.' Der er ikke den personlige respekt. Du bor her, du har også din tid og alt muligt, der skal laves. Nøjagtigt som enhver derhjemme. Hvem vil have, at naboen væltede ind, mens man tager et bad. Men så går man da bare ind, selvom man står nøgen derude. Jeg synes [laver frustrerende lyd]."

Bent, 76 år, beboer

"Når et ægtepar eller vennepar udsættes for, at den ene må på plejehjem, føles det som en smertefuld skilsmisse. På plejehjemmet oplever de, at der lyder et klump på klokken, og i samme øjeblik rives døren op, og en af personalerne står inde i stuen. Har man besøg af sin ægtefælle eller ven, har man brug for at være alene, at omfavne og kysse den, man holder af. Et barn har sin bamse. En voksen har sin ægtefælle eller ven. Livet igennem har man brug for ægtefælle eller ven. Selv demente har brug for kropslig kontakt, for følelsen forlader dem ikke."

Jørgen, 98 år, beboer

Lige nu er det, som om nogen har stjålet energien fra plejecentret. Og den skal vi have pustet ind i medarbejderne igen og pustet ind i de gamle også.

– Tine, 56 år, leder

INDSIGT #5

Samfundets blik

HVAD BETYDER DET AT BLIVE ÆLDRE OG VÆRE AFHÆNGIG AF HJÆLP?

Flere ældre føler, at de bliver anbragt, når de flytter på plejehjem. De har følelsen af at skulle spørge om lov. "Det er, fordi det er en institution," siger en beboer. Det gør, at beboerne ikke altid føler sig helt frie. Der er et magtforhold på spil, når én giver og én modtager hjælp. Uanset hvor meget man som ældre selv ønsker at bestemme, så opleves selvbestemmelsen i praksis ikke så stor. Medarbejderne drømmer om at have mere tid og flere varme hænder. Det er et vigtigt arbejde, personalet varetager, men det er svært at få kvalificerede medarbejdere, og det skaber stor personaleudskiftning. Mange beboere finder en trykthed og glæde ved at være omringet af andre og få den fornødne hjælp, og det ses, at de blomstrer op, når de kommer på plejehjem, fordi de bliver hjulpet og støttet lige der, hvor de er fysisk og mentalt. Dog sker det omvendt også, at beboerne ikke bliver grebet der, hvor de er, og at det derfor går meget hurtigt ned ad bakke med sygdom og trivsel. Hvis de mistrives, er det ofte pga. manglende tid og opmærksomhed fra personalet, eller fordi de fysisk og/eller kognitivt ikke er, som de var engang. Mange medarbejdere vil ikke selv på plejehjem, hvis valget er deres til den tid: "Jeg vil fandme ikke tørres i røven, når jeg bliver gammel!" Og hvis de skal på plejehjem, så skal det være det plejehjem, hvor de arbejder, så de ved, at forholdene er i orden. Flere ytrer, at de ikke kan genkende historier fra medierne, og nogle hævder, at det blot er et øjebliksbillede, som er blevet kørt op – og det ikke står så slemt til. Selvom det på mange måder er et udskældt fag i medierne, så bærer medarbejderne en enorm stolthed og ære i deres vigtige arbejde. Ældre har ikke en høj status i vores samfund, og for dem, der arbejder på plejehjem, er det vigtigt at have sig selv med på arbejde, da omsorgsarbejdet er den største komponent i arbejdet. Som en medarbejder siger: "Mit hjerte er det vigtigste i mit arbejde."

Medarbejdere og beboere samles om små, gratis aktiviteter, gerne udenfor. Det skaber glæde og gode relationer og er med til at fremme værdigheden.

Der er en stor identitetsfølelse i den, man var, før man som ældre menneske kommer på plejehjem. Som afhængig af andres hjælp, er det vigtigt at have fysiske genstande og historier, som minder én om den, man var engang.

INDSIGTER

Samfundets blik

[Om lovgivning og tiltag i ældreplejen]

"Det er folk, som har lavet tiltag i bedste mening, men med udgangspunkt i egen tænkning og ikke de ældres. Det er, som om vi tror, når vi er 40 år, at vi ved, hvad vi gerne vil, når vi bliver gamle, men det ved vi faktisk ikke, og så putter vi det ned over vores ældre, at det er det, de har brug for, men det er det slet ikke."

Tine, 56 år, leder

[Adspurgt til skræmmehistorier fra TV]

"Jeg synes, det er forfærdeligt, og jeg kan ikke forstå, der er nogen der kan gøre sådan. Men set lidt udefra, så kan man godt forstå det med, man står og hjælper en eller anden, som egentlig ikke svarer. Jeg kan ikke lide de ord, de sagde, men man får måske en privat snak, imens man står, og det skal man ikke."

Helen, 56 år, medarbejder

Susan, 60 år, medarbejder

[Adspurgt til følelse om selv at blive ældre]

"Jamen, jeg tænker, at det ville ikke være særlig rart at skulle være afhængig af andre mennesker. Og det har jo også noget med vores kultur at gøre, fordi andre steder, hvor ældre mennesker bliver betragtet som en ressource og nogen, der har viden og er vise, sådan er det jo ikke i vores samfund. Men jeg vil på den anden side sige, at der er megastor forskel på de plejehjem og de institutioner, jeg har haft med at gøre. Så jeg vil gerne på et godt plejehjem."

Berit, 68 år, pårørende

[Adspurgt til skræmmehistorier fra TV]

"Jeg tænker, det er jo synd hele vejen igennem. Og så de personer, der er jo ingen tvivl om, at de er fejlcastet til sådan et job, måske tvunget ud i det, fordi der ikke er andet, de skal ikke være der, fordi de ødelægger det for alle. Også det der med at trække andre med ned på det niveau, det er jo simpelthen forfærdeligt. Og så går det tilbage til lederen, at de heller ikke er klædt ordentligt på, på grund af nedskæringer."

En gang om dagen er ensomheden så stor,
at man ikke kan stille noget op med den.
Og én gang er lykken.
Indimellem må man så se at få ordnet sine ting.

Mange beboere får antidepressive eller angstdæmpende præparater, og deres sind kan i perioder være meget tynget. Medarbejderne sætter en stor dyd i at få skabt noget ro og sprede glæde for beboerne og få smil frem dagligt, men det kan glippe og være en udfordring, når det tager tid fra øvrige opgaver, og tiden er en knap ressource. De får en følelse af, at de gør deres arbejde godt og lykkes, når de får vendt en negativ situation for en beboer om til en positiv. Det handler om at fange beboerne i de øjeblikke, hvor de har mest brug for nærvær og omsorg, og så få gjort situationen så tålelig og glædesfyldt som muligt ved at være nærværende eller ved at aktivere dem.

6) TRE ANBEFALINGER

Her præsenteres undersøgelsens anbefalinger

ANBEFALINGER

Anbefaling 1 og 2: Dette kan styrke værdigheden på plejehjem

1. VÆR FLEKSIBEL OG SÆT DEN ÆLDRES BEHOV I CENTRUM

Der er faste rammer for, hvordan og hvornår ting sker på plejehjem. Der er ikke meget plads til at gøre ting radikalt eller blot marginalt anderledes, end man plejer, for der mangler fleksibilitet. Arbejdsgange og vaner er bygget op, så de er effektive og hænger sammen. Det gør, at en beboer, der fx står op kl. 6, ikke selv ser det som muligt og ikke inviteres til at få eller smøre sig et stykke brød, før der officielt er morgenmad kl. 8. Og at hun sidder inde, ikke udenfor, mens hun venter. Normer, uskrevne regler og rutinemæssige arbejdsgange begrænser værdighed og betyder, at beboere ikke gør eller i bedste fald spørger om lov til ting, som de er frie til at gøre. Anbefalingen er klar: Undersøg, hvordan man kan tilgodese den enkeltes behov på enkle måder. Fx ved at invitere beboeren til at smøre en mad selv, lægge tøj, som beboeren selv vælger, frem om aftenen, så det ikke bliver en kamp om morgenen, og hjælp dem ud – også på 'skæve' tider.

2. STIMULER VÆRDIGHED MED TID, RELATIONSOPBYGNING OG KONTINUITET

Det er tydeligt, at medarbejdernes mest knappe ressource er tid. Tid til at finde de små glæder frem bag demenssygdommens slør, tid til omsorg, nærvær, snak og kærtegn. Tid til værdighed. Det tempo, medarbejderne arbejder under, de mange opgaver, de løser, den rekrutteringsudfordring, faget har, synes at hænge sammen. Vil man fremme værdighed, må der mere tid til. Tid til relationsopbygning og kontinuitet. Og at fremme værdighed for den enkelte kræver god og tydelig ledelse: Medarbejderne skal motiveres til samarbejde på tværs af faglighed og vagtskifte, altid med beboerne i fokus. Der skal ses på beboersammensætningen og ikke kun på antallet af beboere i normeringen, for der er stor forskel på, hvor ressourcekrævende beboerne er.

Normer og uskrevne regler på plejehjem afholder flere fra at føle sig hjemme, fordi de får følelsen af at skulle spørge om lov, når de fx vil ud tidlig morgen.

Nærvær gennem aktiviteter er en styrke ved plejehjem. Medarbejderne spiller en central rolle i at få faciliteret og motiveret beboerne til at deltage.

ANBEFALINGER

Anbefaling 3: Dette kan styrke værdigheden på plejehjem

3. SE PÅ KULTUREN: BLØD OP, OG SAMARBEJD MERE MED BEBOERNE

Det kræver ikke blot ressourcer, men også en kulturændring, hvis der for alvor skal laves bedre vilkår for værdig ældrepleje på danske plejehjem. Vores ældre er prisgivede: Det, de kommer med, er det, de har. Kan de lidt, og har de ingen pårørende eller netværk, er medarbejderne eneste livline. Medarbejderne har visioner og drømmer om at tage på flere ture ud af huset, have mere tid til samvær, bruge mindre tid på dokumentation, lave mad med beboerne, have et velfungerende og givende samarbejde imellem vagthold og finde bedre måder at videregive vigtig information. Det hjælper på både trivsel, arbejdsglæde og værdighed, når beboerne som gruppe og individuelt er i fokus. Beboerne indretter sig efter, hvornår de kan få hjælp, og det burde og bør være omvendt. Ved at skifte fokus fra medarbejdernes arbejdspress og arbejdsvilkår til beboernes selvbestemmelse og behov kan der skabes den tillidsfulde og åbne plads til værdighed, som alle er enige om behøves.

At være alene i eget hjem så lang tid som muligt er ikke gunstigt, og det gør ofte, at de ældres tilstand svækkes markant, før de kommer på plejehjem.

Medarbejderne har mange drømme for beboerne og deres arbejde. "Stort set alle deres drømme er gratis," siger en leder, men det kræver kulturændring.

7) METODE OG TILGANG

Mere om den kvalitative metode og undersøgelsens datagrundlag

METODE

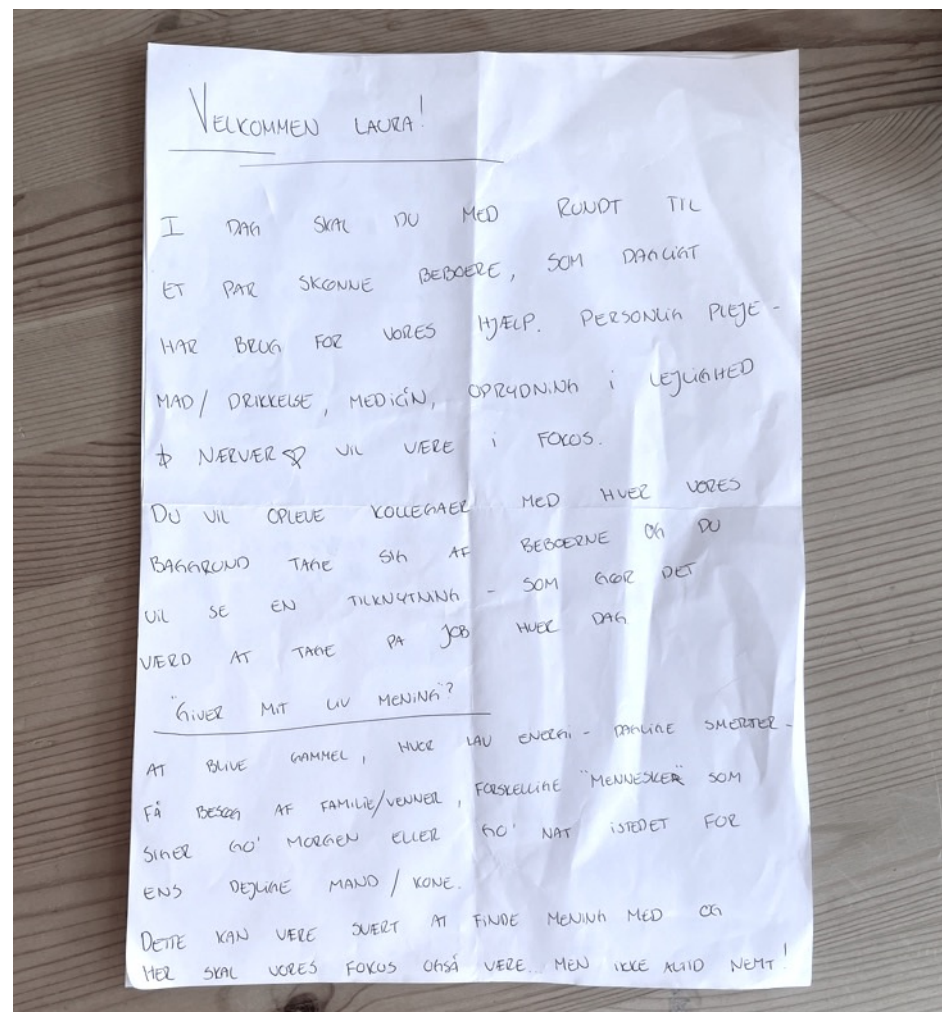
Dataindsamling handler om at skabe et solidt grundlag for en kvalitativ analyse (se s. 11)

REKRUTTERING OG ANONYMITET

Rekrutteringen er foregået via rekrutteringsbureau og opsøgende arbejde. Fem ledere er interviewet for at få enkelte ledervinkler på værdighed på plejehjem og for at drøfte adgang til felten. Syv medarbejdere deltog uden om arbejdsplads og ledelse; de er ansat på plejehjem og sad trygge hjemme i deres stue og talte med os på video eller telefon om deres forhold til arbejdet på godt og ondt. Antropologerne og rekrutteringsbureauet har haft dialog med både private og kommunale plejehjem for at få aftaler i stand. For at sikre anonymitet har vi sat en prik på danmarkskortet (se s. 91), uanset om det er interviews, besøg eller 'dybe' besøg med deltagerobservation, der er foregået her.

DELTAGEROBSERVATION, INTERVIEWS OG ØVELSER

Undersøgelsens primære dataindsamling er foregået på de syv plejehjem, hvor vi var på døgn- eller heldagsbesøg. Nogle af de 21 medarbejdere, vi var på vagt med i praksis, var først lidt usikre på os (antropologer) og troede ofte, vi var et 'fagligt tilsyn', altså nogle, der skulle vurdere deres arbejde. Det tog lidt tid at gøre dem trygge. Vi har brugt mest tid sammen med beboerne, som nød opmærksomheden. Vi har observeret og deltaget i uformelle snakke, måltider og daglige aktiviteter. Vi kunne sommetider hjælpe til som en ansat, når det gav mening. Vi har mødt alle de 21 interviewede beboere på deres plejehjem, men vi har interageret og småsnakket med mange flere beboere. Fem af de ni pårørende er interviewet via telefon eller video, resten er besøgt i deres hjem, eller vi har talt et fortroligt sted på plejehjemmet. Alle 51 interviews følger en gene-risk spørgeguide (s. 92), som er tilpasset den enkelte deltager. Vi har tegnet og noteret til 'Mit hjem', fulgt op med nogle associationskort (s. 92, 93). Vi har brugt moodboards (s. 94), hvis værdighedsbrikker (s. 50) blev for abstrakte.

Der er forskel på stemningen og organiseringsgraden af, hvordan de syv plejehjem har deltaget og taget imod Antropologerne. Her ses et brev ;-)

METODE

Viden om værdighed på plejehjem er baseret på 51 besøg/interviews af tre målgrupper

ÆLDRE: 21/21

Alder: 68-99 år

Køn:

- 14 kvinder
- 7 mænd

PÅRØRENDE: 9/7

Alder: 31-71 år

Køn:

- 7 kvinder
- 2 mænd

MEDARBEJDERE: 14/14 + 7/7

Alder: 30-61 år

Køn:

- 19 kvinder
- 2 mænd

Stilling:

- 9 SOSU-assistent
- 3 SOSU-hjælper
- 2 sygeplejersker
- 1 køkkenmedarbejder
- 5 centerledere
- 1 ufaglært

10 TELEFON-/VIDEOINTERVIEWS

41 BESØG

RELATION MELLEM DELTAGERNE

1 ven + 2 ældre

1 datter + 1 mor

1 datter + 1 mor

1 datter + 1 mor

1 ældre + mand

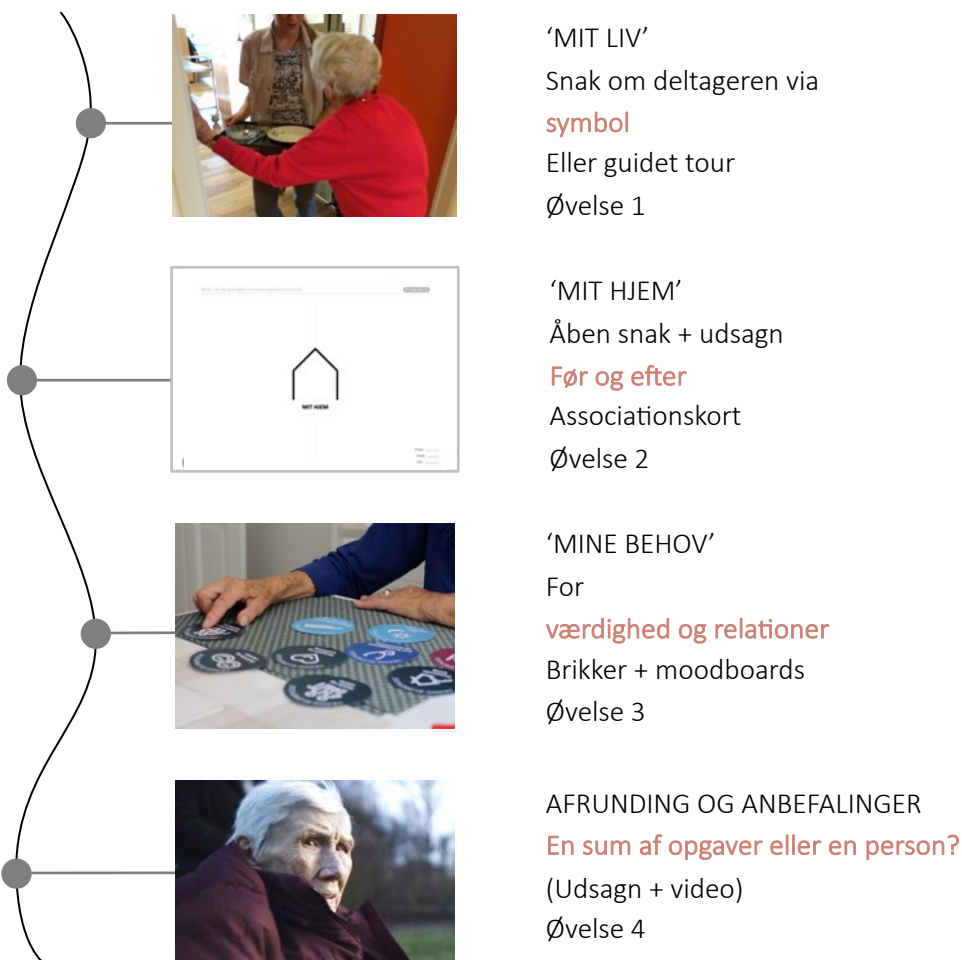
● 15 kommuner besøgt

METODE

Overblik over temaer og øvelser v. interviews og feltbesøg og de 15 deltagende kommuner

UNDERSØGELSENS FORLØB (TV.) OG KOMMUNER BESØGT (TH.)

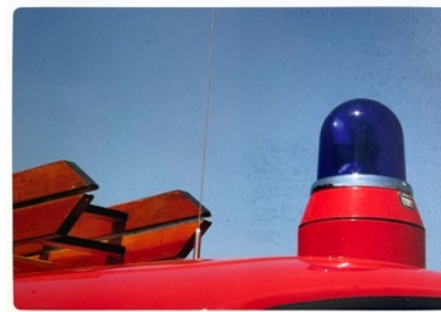
Antropologerne har brugt en vekslen mellem deltagelse, samtale og øvelser undervejs i interviewet og tilpasset det generiske, tematiske forløb, du ser her:

METODE

Associationskort – Øvelse 2B, brugt efter 'Mit hjem' som billede på livet med hjælp

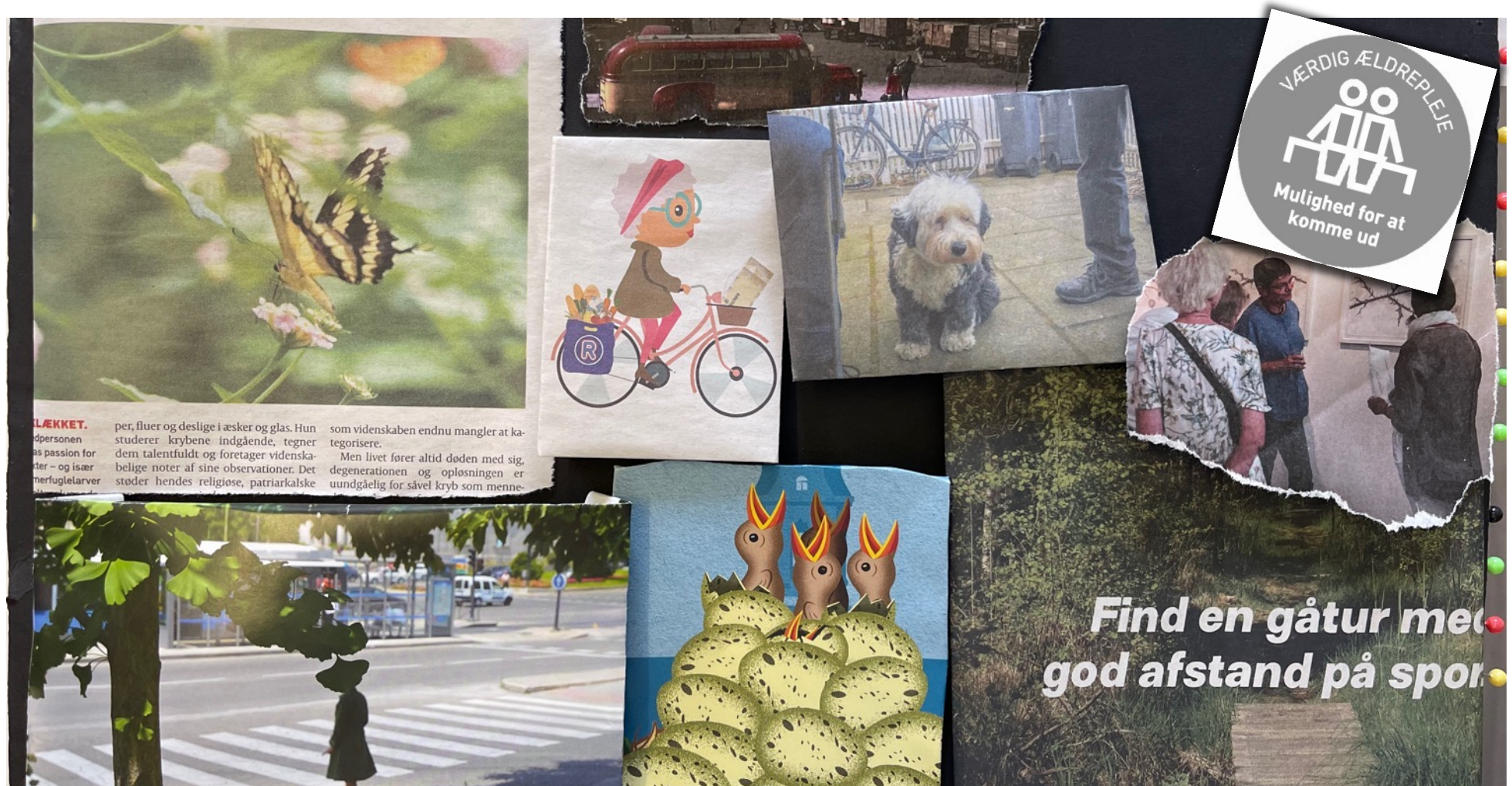
Se det generiske, tematiske forløb for interviews og feltbesøg på side 92. Efter øvelse 2 bedes deltagerne vælge det kort, der bedst beskriver livet med hjælp.

METODE

Moodboards – Øvelse 3B, brugt som supplement til de 10 'værdighedsbrikker' (s. 50)

Se det generiske, tematiske forløb for interviews og feltbesøg på side 92. Som supplement til værdighedsbrikkerne (s. 50) kan *moodboards* få snakken i gang.

A photograph of a field filled with numerous red poppies and tall green grass. The poppies are in various stages of bloom, some fully open and others as buds. The grass is a mix of green and yellow, suggesting a late summer or autumn setting. The overall scene is a dense, natural landscape.

Antropologerne

forståelse & forandring

FOR MORE INFORMATION | Antropologerne Rikke Ulk ApS

Stauns 3, DK- 8503 Samsø | klub, Linnésgade 25, DK- 1361 København K | +45 2811 2010 | ru@antropologerne.com | www.antropologerne.com